

De oppositie valt uiteen

‘De Trotsky-kalender is een waar sieraad voor iedere kamer. Was verleden jaar het bezwaar tegen de Lenin-kalender, dat bij de verwijdering van het schutblad, ook het portret van de kalender verdween, ditmaal is Trotsky’s portret op het schild aangebracht, zoodat de kalender het geheele jaar zijn karakter behoudt.’ Of het nu deze technische aanpassing was of de populariteit van de persoon van Trotski, de held van de burgeroorlog, in ieder geval was de kalender voor 1924 aan het begin van dat jaar in een mum van tijd uitverkocht, ondanks de forse prijs van vijftig cent.¹

Dit zakelijke succes voor de CPH zou in politiek opzicht echter op een kleine ramp uitdraaien. Terwijl Trotski’s beeltenis gedurende het gehele jaar aan de wand van de communistische huiskamers in Nederland prijkte, daalde zijn ster in de Komintern en in de Sovjet-Unie (waarin Sovjet-Rusland aan het eind van 1922 officieel was opgegaan).² Al in 1923 waren Komintern-voorzitter Zinovjev en secretaris-generaal van de RCP Stalin begonnen de positie van Trotski als gedoodverfde opvolger van Lenin te ondermijnen. Na Lenins overlijden in januari 1924 zetten zij hun samenspanning tegen hem in verhevigde mate voort. Deze machtsstrijd zou ook binnen de Komintern worden uitgevochten, omdat de kemphanen voor zich steun trachtten te mobiliseren in de aangesloten secties.

De bolsjewistische partijstrijd had zo ook gevolgen voor de ruzie in de CPH. De eerste uitspraak van de Komintern in de zomer van 1923 had de problemen in de Nederlandse sectie niet opgelost. Het conflict laaide al snel weer op, en beide kampen poogden onmiddellijk Moskou voor hun karretje te spannen. Door de troebele situatie in de RCP was het voor zowel de partijleiding als de oppositie moeilijk te bepalen van wie er in de Sovjet-Russische hoofdstad steun te verwachten viel, en hoe blijvend die zou zijn. Deze onzekerheid werd nog vergroot door het wegvallen van Radek, de eerst-verantwoordelijke in Moskou voor de CPH. Hij was de eerste in de leiding van de Komintern die in de machtsstrijd het loodje zou leggen.

Lenins dood en de strijd om de opvolging

De dood van Lenin kwam niet geheel onverwacht. Al enkele jaren liet zijn gezondheid te wensen over. Als voorzitter van de raad van volkscommissarissen en als de facto leider van de RCP was Lenin met werk overladen. Daarbij kwam dat zijn zenuwgestel niet al te sterk was. In mei 1922 kreeg hij een beroerte, maar na een maand nam hij alweer voorzichtig deel aan het landsbestuur. In november sprak Lenin op het vierde congres van de Komintern. Kort daarop kreeg hij opnieuw een beroerte; in maart 1923 volgde een derde. Hij raakte gedeeltelijk verlamd en zijn spraakvermogen werd ernstig aangetast. De vierde beroerte werd hem fataal: op 21 januari 1924 overleed Lenin. Zijn lichaam werd gebalsemd en in een

speciaal hiervoor gebouwd mausoleum op het Rode Plein in Moskou bijgezet.³

Het verscheiden van de architect van de Russische Oktoberrevolutie dompelde de communistische beweging over de hele wereld in diepe droefenis. De Nederlandse communisten deelden hierin. Bij het partijbureau van de CPN aan de Amsteling de rode vlag halfstok. Het partijbestuur zond een telegram naar Moskou waarin het meedeelde dat de partij treurde om de dood van 'onzen Lenin'. Ook het NAS betuigde telegrafisch zijn leedwezen. De CPN hield in het Amsterdamse Concertgebouw een plechtige rouwvergadering. Onder het orgel van de Grote Zaal, die was gedrapeerd met rode en zwarte doeken, hing een groot schilderij van Lenin. Voor een paar duizend toehoorders spraken onder anderen Roland Holst en Van Ravesteyn. De bijeenkomst maakte diepe indruk, aldus een CPN-lid: 'Het was een grootsche plechtigheid die bewees dat de trilling die er over de wereld ging bij den dood van dezen Grooten Leider ook in Holland door de arbeidersmassa werd gevoeld.'⁴ Dat hiermee niet te veel gezegd was, wordt duidelijk uit de memoires van de toch ook al in zijn jonge dagen tamelijk sceptische De Kadt. Ook hij was door de onheils-tijding geheel uit het veld geslagen: 'dat zijn dood me trof als een zeer persoonlijk verlies, is misschien een nog te zwakke uitdrukking van wat ik voelde'.⁵

In de Sovjet-Unie heerste er naast rouw ook onzekerheid. Officieel was er voor de opvolging van Lenin niets geregeld. In de ogen van velen kwam Trotski, de tweede man in de Sovjet-hiërarchie, het meest voor het leiderschap in aanmerking. Zinovjev beschouwde echter zichzelf ook als kandidaat. Hoewel Lenin zelf nooit in het openbaar een kroonprins had aangewezen, bleek zijn voorkeur uit zijn beroemde politieke 'testament', dat hij rond de jaarwisseling van 1922-1923 op zijn ziekbed had gedictieerd. Lenin noemde hierin Trotski - met wie hij vanaf 1917 nauw had samengewerkt - het meest capabele lid van de partijleiding, zonder overigens de arrogantie van zijn kompaan te verhelen. In het testament kwamen Zinovjev en Kamenev er niet echt goed af. Uitgesproken negatief uitte Lenin zich echter over Jozef Stalin (1879-1953). Deze was in april 1922 met Lenins instemming secretaris-generaal van de RCP geworden. Door de onbehouwen wijze waarop Stalin bepaalde kwesties behandelde, had hij veel van zijn krediet verspeeld. Lenin vond de Georgiër 'ruw' en meende dat hij te veel macht had vergaard. Hij stelde voor Stalin te vervangen door een meer loyale en verdraagzame en minder wispelturige partijgenoot.⁶

Het gevecht om de macht in de top van de RCP, dat na Lenins dood in alle hevigheid werd gevoerd, was al eerder begonnen. Reeds in het voorjaar van 1923 spanden Stalin, Zinovjev en Kamenev samen tegen Trotski. Gezamenlijk begonnen zij aan de poten van de stoel van Lenins favoriet te zagen. Het drietal beschuldigde Trotski ervan dat hij met de hardere politiek ten aanzien van de boeren die hij voorstond, de NEP in de waagschaal stelde. Ook werd zijn reputatie als Lenins naaste strijdmakker tijdens de Oktoberrevolutie en de daaropvolgende burgeroorlog bezoedeld door de vroegere tegenstellingen tussen die twee weer breed uit te meten. Tegelijk

poogde het driemanschap Trotski's prominente positie in de RCP te ondergraven. Stalin maakte daarbij gebruik van de sleutelpositie die hij als secretaris-generaal in de RCP innam. Hij benoemde zijn volgelingen op cruciale partijposten en verving aanhangers van Trotski. In de herfst tekende Trotski verzet aan tegen dit 'secretariële bureaucratisme' en pleitte hij voor meer interne partijdemocratie, maar hij kreeg de kous op de kop.⁷ De partijconferentie van januari 1924, dus in de eerste maand van de Trotsky-kalender van de CPH, brandmerkte zijn optreden als een 'menschewistische afwijking'. Op het partijcongres in mei wist het driemanschap Lenins testament geheim te houden. In plaats van dat Stalin politieke schade opliep, kreeg Trotski de volle laag: zijn oppositionele opstelling werd door het congres vrijwel unaniem veroordeeld.

De Komintern en de Russische machtsstrijd

De *trojka* van Stalin, Zinovjev en Kamenev slaagde er zonder al te veel problemen in Trotski binnen de RCP te isoleren en vleugellam te maken. Trotski nam echter ook een vooraanstaande positie in de Komintern in: hij had in deze organisatie een groot aanzien en veel aanhangers. Het driemanschap wilde ook deze machtsbasis breken. Eind 1923 werd de machtsstrijd in de Komintern voelbaar toen ЕККИ-voorzitter Zinovjev Trotski een hak probeerde te zetten door hem medeverantwoordelijk te stellen voor de zoveelste mislukte revolutieopgaving in Duitsland.

Begin 1923 waren in Duitsland de politieke spanningen flink opgelopen. Frankrijk en België bezetten toen het Ruhrgebied omdat Berlijn de financiële verplichtingen niet was nagekomen die na de Eerste Wereldoorlog in het Verdrag van Versailles waren vastgelegd. Een gierende inflatie was het gevolg, hetgeen tot een radicalisering van de Duitse arbeidersklasse leidde. Trotski én Zinovjev wilden deze gelegenheid uitbuiten en in oktober een communistische opstand op touw zetten. Radek werd hiervoor naar Duitsland gestuurd, alhoewel hij zo zijn bedenkingen bij het plan had. Op het laatste moment blies Brandler, die Levi als KPD-leider was opgevolgd, de gehele onderneming af. Dit besluit kreeg de zegen van Radek, die meende dat een algehele opstand zelfmoord zou betekenen. Het bevel tot de aftocht bereikte Hamburg echter niet op tijd: de communisten in de havenstad gingen de barricaden op, maar leden een smadelijke nederlaag.

Na het fiasco schoof een behendig opererende Zinovjev de schuld in de schoenen van de 'rechtse', 'passieve' KPD-leiding van Brandler en Thalheimer – beiden protégés van Trotski. Ook Zetkin moest het ontgelden. Door toedoen van Zinovjev, die werd gesteund door Stalin, bracht een coalitie van de middengroep en de linkervleugel binnen de KPD deze partijleiders ten val.⁸ Zij werden in april 1924 vervangen door Ruth Fischer, Arkadij Maslow en Ernst Thälmann – alle drie Moskougetrouwe, 'linkse' adepten van Zinovjev. De Komintern-voorzitter wees ook Radek als zondebok aan, omdat deze het voor Brandler had opgenomen. Radek was een fervente aanhanger van Trotski en ook al verschilden deze twee van mening over de

mogelijkheid van een revolutie in Duitsland, het lijdt geen twijfel dat Zinovjev via Radek de tegenstander van de trojka in de machtsstrijd wilde treffen.⁹

De afrekening van de 'deutsche Oktober' kwam in de zomer van 1924 op het vijfde wereldcongres van de Komintern. Zinovjev was hier oppermachtig. Hij was uit op de scalp van Radek. In een fel betoog haalde hij de 'rechtse afwijkingen' van de voormalige Komintern-secretaris door de mangel. Hij kreeg assistentie van de leider van de linkervleugel in de КРД, Fischer. Zij sprak van 'Radekisme', wat neerkwam op 'opportunistisch' ongelooft in de Duitse en Europese revolutie.¹⁰ Met Brandler zou Radek te veel hebben vastgehouden aan de eenheidsfronttactiek met de sociaal-democratie en te weinig hebben gedaan aan de mobilisatie van de massa's.

Zinovjev kon op het wereldcongres weinig uitrichten tegen Trotski. Wel bracht de Komintern-voorzitter Radek ten val. De naam van de Pool ontbrak op de lijst voor de verkiezing van het ЕККІ. Sinds zijn terugkeer uit Duitsland naar Moskou begin 1920 had Radek ononderbroken deel uitgemaakt van de hoogste leiding van de Komintern. Nu was zijn rol in de wereldorganisatie uitgespeeld. Radek kende de regels van het spel: zelf had hij eerder meegewerkt aan de afzetting van КРД-leider Levi.

Aanhoudende strijd in de СРН

De situatie in de Komintern leek zich voor de СРН-leiding te ontwikkelen in een niet al te gunstige richting. De communistische wereldorganisatie maakte in het najaar van 1923 een zwenking naar links. Slachtoffers van deze koersverlegging waren degenen die alle heil verwachtten van het eenheidsfront met de sociaal-democraten en die de revolutionaire situatie in Duitsland terughoudender beoordeelden dan de Komintern-top. Tegelijk werd de reeds verminderde speelruimte voor de secties binnen de Komintern verder ingeperkt. Enkele partijleiders die de ingezette anti-trotskistische lijn niet klakkeloos wilden volgen, moesten het veld ruimen.

De radicalisering van de Komintern en de grotere gehoorzaamheid die Moskou van de secties verlangde, waren voor Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton tekenen aan de wand. Niet alleen waren de drie een stuk gematigder dan hun politieke leenheren, ook waren zij niet bereid op voorhand alles wat Moskou deed als welgedaan te beschouwen – laat staan daar onderdanig naar te handelen. Dit bood de oppositie opnieuw een prachtige gelegenheid zich te afficheren als de getrouwe uitvoerders van de Komintern-lijn, althans wanneer zij het voor het zeggen zouden hebben. Bij de daarvoor noodzakelijke machtsovername zou Moskou wel een handje moeten helpen. Om deze steun te verwerven deed de oppositie haar uiterste best aan te tonen dat de partijleiding een politiek voerde die regelrecht tegen de Komintern inging. Zij stelde zich tot taak een einde te maken 'aan de partijlegende, die gewaagt van de invloedrijke en uitmuntend geleide C.P. die hier in Holland zou bestaan ... Alsof er feitelijk in de Internationale maar twee partijen zouden bestaan

die steeds revolutionair-marxistische politiek voerden en voeren, de Russische en de Hollandsche. Alsof de leidingen van die partijen gelijksoortig zijn ... Alsof de Hollanders het eigenlijk nog een tikje beter weten ... Alsof, om tot de kern te komen, Wijnkoop en Ravesteijn uit hetzelfde hout zijn gesneden als Lenin en Trotsky.¹¹

Deze uitspraak van De Kadt, die een goede weergave lijkt van het zelfbeeld van de beide partijleiders, dateert van november 1923. Dat met de uitspraak van de Komintern in juli van dat jaar de rust in de Nederlandse sectie niet was teruggekeerd, was al veel eerder gebleken. De partijstrijd werd in de door het ЕККИ afgedwongen kolommen in *de Tribune* schriftelijk voortgezet. Op weinig verkwikkelijke wijze vlogen de kopstukken van de oppositie en de partijleiding elkaar wekelijks openlijk in de haren. In het gekijf waren de verdachtmakingen niet van de lucht. Inzet was vooral de vraag of de partijleiding zich wel aan de uitvoering van de besluiten van het ЕККИ hield.¹² De Kadt en de zijnen vonden van niet: Bouwman, Van Reesema en hij waren niet in hun oude partijfuncties hersteld en ook andere met de Komintern gemaakte afspraken waren niet nagekomen. Onder de leus 'Moskou tegen Deventer' eiste De Kadt op hoge toon weer het vertrek van het driemanschap.¹³ In botte reacties schreven Van Ravesteyn en Wijnkoop op hun beurt dat het uit moest zijn met het gezeur.¹⁴

Wijnkoop en Sneevliet in Moskou

Terwijl het gescheld in *de Tribune* doorging, zochten beide partijen in het geheim weer contact met Moskou. De Kadt en Van Reesema deden bij de Komintern hun beklag over de vijandelijke houding van de partijtop. De Komintern-leiding kreeg ook te horen dat Wijnkoop op een zitting van de partijraad had gezegd dat er in het ЕККИ 'iets niet in orde' zou zijn en dat hij zijn internationale contacten zou inschakelen om te proberen dit te veranderen. Deze uitspraken leverden voor de oppositie wederom het bewijs dat de partijleiding politiek en organisatorisch 'die Entwicklung der Komintern zu einer einheitlichen Weltpartei bekämpft und bekämpfen wird'. Opnieuw werd verzocht Sneevliet als gedelegeerde naar Nederland te sturen om hem orde op zaken te laten stellen.¹⁵

Wijnkoop besloot dit keer zelf naar Moskou te reizen en met de Komintern-leiding te spreken. De oppositie wist niet beter dan dat hij naar Noorwegen was vertrokken, wat inderdaad ook klopte. In Christiania kreeg Wijnkoop een Russisch visum van de hem welbekende Kollontaj, die daar Sovjet-ambassadrice was geworden. Midden september kwam hij in Moskou aan. Hier ontmoette hij onder meer Münzenberg ('die mij uitstekend hielp'), Zetkin en Zinovjev. Van een bezoek aan Lenin kwam niets, omdat deze reeds te ziek was. 'Het is in zekere zin afschuwelijk, maar hij heeft dan ook door alles te geven wat hij had zijn doel bereikt, dat zie en hoor je wel als je hier eenmaal bent', zo schreef Wijnkoop aan zijn vrouw Joosje.¹⁶

Wijnkoop had ook graag Stalin willen zien. De Nederlandse partijleider had de Georgiër al enige tijd hoog. Waarschijnlijk ingeseind door Proost, die in zijn Mos-

kouse tijd redelijk goed zicht had op de machtsverhoudingen binnen de RCP, had Wijnkoop Stalin al op het CPH-congres van januari 1923 getipt als de opvolger van de zieke Lenin. 'Stalin is een stoer en oud communist uit de Kaukasische streken', zo schreef hij in *de Tribune*. 'Hij is door karakter, tactiek en historie in vele opzichten met Lenin te vergelijken.'¹⁷ Een jaar later, na de dood van Lenin, was Wijnkoop nog steeds deze mening toegedaan. Hij vond Stalin, die in de RCP een 'overheersende' positie zou bezetten, 'kernachtiger' dan Zinovjev en 'intrinsiek meer Lenin-gelijk'. Met de Komintern bemoeide Stalin zich nog niet zozeer, aldus Wijnkoop; 'Zinovjev is zijn linkerhand in de Internationale'.¹⁸ Tot Wijnkoops grote spijt was een gesprek met Stalin in het najaar van 1923 niet mogelijk gebleken. Joosje beweerde veel later dat dit 'stelselmatig' zou zijn belet door Zinovjev, maar het ligt meer voor de hand dat Stalin geen enkele reden zag voor een ontmoeting met de leider van zo'n kleine partij.¹⁹

In Moskou kwam Wijnkoop ook Sneevliet tegen. Deze was zoals vermeld uit China in de Russische hoofdstad aangekomen, waar hij als referent voor China en Java zou gaan werken op de *Ost-Abteilung* van de Komintern. Veel zin had Sneevliet hierin niet; het liefst ging hij weer terug naar China. Met zijn persoon beschikte de oppositie over een goede voorpost in Moskou. Sneevliet had toegang tot de Komintern-archieven en kon daarin kennisnemen van de brieven van de partijleiding aan het EKKI. Naar zijn zeggen was het door Van Ravesteyn opgestelde memorandum (naar aanleiding van de 'juli-brief' van de Komintern) de druppel geweest die voor hem de emmer deed overlopen.²⁰ Verder kende Sneevliet evenals Wijnkoop de leidende bolsjewieken persoonlijk, inclusief Stalin. Bovendien was hij ter plekke in de gelegenheid de strijd om de macht in de RCP nauwkeurig te volgen. Sneevliets sympathie en nog meer die van zijn Russische vrouw Zima Zjolkovskaja zouden daarbij uitgaan naar Trotski, zonder dat hij echter veel van hem verwachtte: eind 1923 liet Sneevliet zich al pessimistisch uit over Trotski's kansen in de Russische machtsstrijd.²¹

Waarover Wijnkoop en Sneevliet van gedachten hebben gewisseld, is niet bekend. Een aangenaam gesprek zal het zeker niet geweest zijn, want de CPH-leider was er vanzelfsprekend van op de hoogte dat de oppositie Sneevliet eerder al naar voren had geschoven als zijn opvolger. Wijnkoop moet dan ook zeer tevreden zijn geweest na zijn gesprek met Radek, die toen nog tot de leiding van de Komintern behoorde. De voormalige voorzitter van de Holländische Kommission had in augustus samen met Kuusinen en Hoernle in opdracht van het Sekretariat de Nederlandse kwestie weer eens bekeken, als gevolg van de binnengekomen brieven uit Nederland.²² Radek stelde zich nu vierkant achter de partijleiding op. Zo hoefden De Kadt en Bouwman niet vóór het komende partijcongres in 1924 weer tot het partijbestuur te worden toegelaten. Het Deventer driemanschap had verder niets te vrezzen, zo schreef Wijnkoop aan Joosje: 'Een ding is alleen volslagen zeker, er is geen questie van dat R[adek] ons weg wil hebben, laat staan dat er hier iemand,

trouwens om verscheidenen redenen aan Sneevliet zou denken, hijzelf [Radek] het allerminst.²³ Een van die redenen waarom Radek niet over een kandidatuur van Sneevliet als CPH-leider peinsde, zou hun onenigheid over de Komintern-politiek ten aanzien van de CPCh kunnen zijn geweest.

Terug in Nederland maakte Wijnkoop Radeks adhesieverklaring meteen publiek. De CPH-voorzitter meldde dat de Komintern-topman van mening was 'dat de wijze waarop de uitspraak der Executieve is opgevat en uitgevoerd, in overeenstemming is met de bedoeling der uitspraak'.²⁴ Wijnkoop zou echter aan Radeks steun niet lang plezier beleven: het was zoals reeds vermeld nog een kwestie van maanden voordat de Pool uit de Komintern-top zou verdwijnen.

Heroprichting oppositie

Door de tegenwerking van de partijleiding, maar ook door de boodschap dat Moskou aan Wijnkoop zijn zegen zou hebben gegeven, kwam de oppositie in een lastig parket. In het defensief gedrongen besloot zij zich weer als comité te organiseren. Dit gebeurde eind november 1923 tijdens een landelijke bijeenkomst. Hierop was ook Sneevliet aanwezig. Deze was voor een kort bezoek even overgekomen uit Moskou, waar hij eerder Wijnkoop had gesproken. Volgens een verslag in het sociaal-democratische dagblad *het Volk* hield Sneevliet een felle rede tegen de partijleiding, die hij als 'de smerige, rotte sektariërsbende van Deventer' zou hebben aangeduid. Wijnkoop zou in Nederland de rol van 'Moskou's gevolmachtigd minister' spelen, maar in de Russische hoofdstad slecht aangeschreven staan. 'Bij zijn laatste bezoek aan Moskou, een paar maanden geleden, vond Wijnkoop al de poorten van het Kremlin voor zich gesloten. Niet één volkskommissaris, die dezen "nar" wenschte te ontvangen', zo zou Sneevliet hebben gezegd.²⁵

Van het oppositionele Comité, dat zei ongeveer 300 leden te tellen, werd Bouwman weer voorzitter en De Kadt secretaris.²⁶ Opvallend was dat Van Reesema in het bestuur ontbrak. Het Comité besloot Sneevliet, die spoedig weer naar Moskou zou afreizen, als zijn vertegenwoordiger bij de Komintern aan te wijzen. Het stelde het EKKI ervan op de hoogte dat de oppositie zich weer had georganiseerd, en vroeg om ingrijpen van de Komintern.²⁷ De CPH-leiding wees Moskou erop dat uit de heroprichting van het Comité bleek dat de oppositie maling had aan het EKKI. Zij meldde verder dat Sneevliet hierbij een leidende rol had vervuld. Deze zou hebben laten doorschemeren dat zijn optreden tegen de partijleiding in samenspraak met Lozovski geschiedde, met wie hij een gesprek had vlak voor zijn vertrek uit Rusland.²⁸

Hoewel beide partijen elkaar verweten dat zij de besluiten van het EKKI verzaakten, ging het hernieuwde partijconflict niet uitsluitend daarover. De organisatorische stagnatie van de CPH was ook niet meer een van de hoofdpunten van kritiek van de oppositie, alhoewel zij op de aanhoudende teruggang van het ledental bleef hameren (zie bijlage 1). Na de tussenkomst van Moskou in de zomer van 1923

hadden zich evenwel enkele nieuwe kwesties aangediend die als brandstof zouden dienen voor de partijstrijd. Deze twistpunten lagen overigens op dezelfde terreinen als waar partijleiding en oppositie eerder de degens hadden gekruist: de vakbeweging en de beoordeling van de revolutionaire situatie in Duitsland.

Duitse revolutie

Zoals in het voorgaande reeds diverse malen aan de orde is gekomen, hadden Van Ravesteyn en Wijnkoop zich in tegenstelling tot de Komintern altijd weinig optimistisch uitgelaten over de mogelijkheden van een omwenteling in Duitsland. Twee keer hadden zij gelijk gekregen: zowel de Novemberrevolutie in 1918 als de März-Aktion in 1921 was op niets uitgelopen. Dat het duo tijdens de precare situatie in oktober 1923 opnieuw niet al te hooggespannen verwachtingen zou hebben, lag dan ook voor de hand. De twee behoorden daarmee tot degenen die volgens Zinovjev de ogen sloten voor het feit dat 'de proletarische revolutie aan de deur in Duitsland klopt'.²⁹ Na de faliekante mislukking gaven de beide Nederlandse partijleiders de hoop helemaal op. Terwijl de Komintern en de linkervleugel van de KPD nog hoog opgaven van de revolutionaire hoogspanning in Duitsland, schreef Wijnkoop: 'Het is zelfbedrog om te verwachten, van de Duitse massa, die bedrogen is, die geen wapens heeft, dat die de revolutie zal maken.' Ook Van Ravesteyn berustte in de noodlottige afloop: 'wij hier, kunnen daar zoo weinig aan doen'.³⁰

De oppositie gruwde van deze fatalistische stellingname van de partijleiding. Zij beschuldigde Wijnkoop en Van Ravesteyn ervan opnieuw geen vertrouwen te hebben gehad in het welslagen van de revolutie in Duitsland en zich veel te passief te hebben opgesteld. In plaats van de massa's te mobiliseren, hadden zij het geloof van de arbeiders in de Duitse opstand vernietigd. Met dit 'defaitisme' en 'liquidationisme' zou het tweetal zich feitelijk buiten de Komintern hebben geplaatst.³¹

Wijnkoop beseftte dat de CPH-leiding zich met haar gereserveerde standpunt op glad ijs had begeven. Hij voelde haarfijn aan dat in de RCP aan de juiste beoordeling van de Duitse revolutie zwaar werd getild. Begin 1924 concludeerde de Nederlandse partijvoorzitter dat Zinovjev Radek en 'de allerergste Duitsland-chauvinist' Trotski een flinke duw had gegeven. In theorie was de Komintern-voorzitter hiermee ten aanzien van de Duitse kwestie in de richting van de CPH opgeschoven, zo schreef Wijnkoop aan Jan Knuttel, zijn vertrouweling in de afdeling Leiden van de CPH. 'Maar ... toch is nog steeds zelfs Zinovjev omtrent de Duitse mogelijkheden te optimistisch ... en waar wij nu eenmaal te dezen géén optimisten maar volslagen realisten zijn, is het de vraag of niet zelfs Z. zich door de inzake Duitsland optimisten niet ook op andere gebieden zal laten inpalmen contra ons'.³²

Verslechterende betrekkingen tussen CPH en NAS

Een van die terreinen waarop Wijnkoop doelde, was zonder enige twijfel de vakbeweging. De Duitse gebeurtenissen leidden tot een grotere kloof tussen de CPH ener-

zijds en oppositie en NAS anderzijds. De vakcentrale wilde niet meewerken aan een door Wijnkoop en Brommert opgezette hulpactie voor de noodlijdende Duitse arbeiders, aangezien de CPH deze beweging zou willen domineren. Het NAS vertikte het slechts 'het loopjongetje' van de CPH te zijn en richtte een eigen steuncomité op.³³

Deze botsing tussen NAS en CPH was symptomatisch voor de oplopende spanningen tussen beide organisaties. In de herfst van 1923 waren de tegenstellingen tussen de twee verder verscherpt. Manuel, de opvolger van Van Reesema als secretaris van de vakbondscommissie van de CPH, stelde voor dat de communistische leden in de kleinere NAS-federaties zouden overstappen naar het NVV – iets wat Wijnkoop twee jaar eerder ook al had gesuggereerd. Eigenlijk hadden volgens Manuel alleen nog een paar grotere NAS-bonden enig bestaansrecht. De 'lilliputter'-federaties behoorden daar in ieder geval niet toe, zeker niet na de aderlating als gevolg van het vertrek van de syndicalistische vleugel. Deze verzwakking van het NAS leek de leiding van de CPH overigens niet slecht uit te komen; Van Ravesteyn kon althans amper zijn leedvermaak over de scheuring onderdrukken.³⁴

Het NAS reageerde furieus op de plannen van Manuel. De vakcentrale weet het opstappen van de syndicalisten in belangrijke mate aan wat ze de 'NAS-moetkapot-politiek' van de CPH noemde. Nu zou de partijleiding via Manuel een nieuwe stap hebben gezet in de richting van de ontmanteling van het NAS.³⁵ De oppositie in de CPH was het hiermee gloeiend eens. Zij hekelde de eenheidsfronttactiek van Wijnkoop en Van Ravesteyn, die een versterking van het NVV ten koste van het NAS beoogde. In de ogen van de oppositie was juist een krachtig NAS noodzakelijk, én een versterking van het communistische element in de leiding van de vakcentrale. Dit laatste lag binnen handbereik, aangezien Sneevliet zeer waarschijnlijk tot NAS-voorzitter zou worden verkozen. De CPH-top poogde evenwel dat streven naar meer invloed in het NAS te saboteren om haar tegenstanders te treffen.³⁶ Het partijbestuur daarentegen stelde dat de oppositie van de CPH een 'N.A.S.-partij' wilde maken, niet meer dan een bijwagen van de syndicalistische vakbeweging.³⁷ Aan het begin van 1924 escaleerde het conflict: NAS-secretaris Dissel schreef aan de RVI dat het tot een 'open breuk' met de CPH-leiding was gekomen.³⁸

Fimmen

Bij de problemen tussen de CPH-leiding enerzijds en de oppositie en het NAS anderzijds speelde ook Edo Fimmen (1881–1942) een rol.³⁹ De secretaris van het IVV en de ITF was in de SDAP een exponent van de kleine linkervleugel. Na de Oktoberrevolutie van 1917 had hij altijd wat ambivalent gestaan tegenover het bolsjewistische experiment. Hoewel Fimmen de dictatuur van de RCP resoluut afwees, meende hij wel dat het belaagde Sovjet-Rusland steun verdiende. De vakbondsleider was een van de drijvende krachten achter de boycot van voor Polen bestemde wapentransporten tijdens de oorlog met Sovjet-Rusland. In 1921 ging hij namens

het ivv naar Berlijn om met Münzenberg te spreken over de steunverlening aan de hongerenden in het Wolga-gebied. Tot samenwerking met de IAH van Münzenberg kwam het niet, maar beiden zouden wel dik bevriend raken.

Wanneer hij in Berlijn was, ging Fimmen dikwijls met Münzenberg uit eten, zo verhaalde Münzenbergs weduwe Babette Gross later. 'Ihre Mahlzeiten würzten die beiden mit stundenlangen Diskussionen, in deren Mittelpunkt die "Russen" standen. Münzenberg war der kühlere, realistischere. Er war froh darüber, an Fimmen einen guten Freund gefunden zu haben, dessen Einfluss gross genug war, ihm den Weg zu weiteren Kreisen in der Gewerkschaftsbewegung zu ebnen. Fimmen hingegen gab sich noch der Illusion hin, der Bolschewismus werde sich die Hörner abstossen und in demokratischeres Fahrwasser einlaufen.'⁴⁰ Fimmen liet zich meermalen strikken voor openlijke sympathiebetuigingen voor acties van de IAH, zoals bijvoorbeeld bij de steun aan Duitse arbeiders na de mislukte Oktoberopstand in 1923. Hij maakte met onder meer Roland Holst deel uit van het 'Auslandkomitee' van de IAH.⁴¹

Eind 1922 gaf Fimmen de stoot tot het internationale Vredescongres in Den Haag, waar zoals reeds vermeld ook Radek en rvi-secretaris Lozovski aanwezig waren. Van de rvi moest Fimmen echter niets hebben. Bouwman en de nft hadden dat aan den lijve ondervonden. Fimmen zou de oprichting van de communistische vakbondsinternationale altijd blijven afkeuren, maar de opkomst van het fascisme in Italië en de bezetting van het Ruhrgebied maakten hem minder afhoudend ten aanzien van de rvi. Hij raakte overtuigd van de noodzaak een 'internationalistisch front' te vormen tegen het dreigende oorlogsgevaar. Begin 1923 begon Fimmen naar samenwerking met de rvi te neigen. 'Als Amsterdam en Moskou het niet eens worden, gaan beide naar den duivel', zo meende hij.⁴² Namens de itf voerde hij in mei in Berlijn geheime besprekingen met Russische vakbondsleiders, onder wie Lozovski. Door toedoen van de rvi-leider lekten deze eerste officiële gesprekken tussen de 'gelen' en de 'roden' echter uit. Fimmen beklaagde zich hierover bij Radek, maar het was al te laat.⁴³ Het nieuws sloeg in als een bom. Het overwegend anti-communistische ivv dwong hem als secretaris terug te treden. Fimmen behield wel zijn functie bij de itf.

Natuurlijk was Moskou met Fimmen, een bons in de internationale sociaal-democratische vakbondswereld, zeer in zijn nopjes. De communistische machthebbers deden hun best de samenwerking met hem gaande te houden. In de herfst van 1923 nodigden Zinovjev en Lozovski Fimmen uit naar Moskou te komen. Op aanraden van de itf sloeg hij de invitatie af. Het zou na al het gekrakeel over de ontmoeting in Berlijn politieke zelfmoord zijn geweest.⁴⁴

De ommezwaai van Fimmen en Moskous interesse in hem waren voor Wijnkoop een geschenk uit de hemel. Vroeger had de cph-voorzitter bijzonder weinig met Fimmen op gehad. Nog in april 1923 noemde hij hem iemand die 'steeds het zwammerig revolutionaire woord aan het saboteeren van revolutionaire strijd

[heeft] weten te verbinden'. Na Fimmens Berlijnse gesprekken met Lozovski zocht hij contact.⁴⁵ Wijnkoop zag hem nu als het levende bewijs van de juistheid van zijn eigen vakbondstactiek. Naar zijn mening was met Fimmen de eerste grote bres geslagen in het lange tijd hermetisch gesloten front van het NVV. Met deze linkse voorpost in de reformistische vakbeweging diende het NAS samen te werken. Het einddoel van de organisatorische eenheid van deze twee vakcentrales kwam zo dichterbij; tot Wijnkoops vreugde was ook Fimmen daarvan voorstander.⁴⁶

Met Fimmen dacht Wijnkoop een sterke troefkaart in handen te hebben. Enerzijds kon hij bij de leiding van de Komintern en de RVI goede sier maken met zijn verbinding met de prominente internationale vakbondsleider die met Moskou de handen ineen wilde slaan. Anderzijds kon hij tegenover het NAS aantonen dat er binnen het NVV sprake was van een links contactpunt. De partijoppositie was echter weinig onder de indruk. Zij meende dat Wijnkoop een 'illusiepolitiek' voerde: hij zou de radicale stroming binnen het NVV overschatten en niet willen zien dat Fimmen tegenover de andere reformistische leiders onvoldoende ruggengraat toonde. Men wilde wel met Fimmen samenwerken, maar dat mocht niet leiden tot een verzwakking van het NAS: de organisatorische zelfstandigheid was niet in het geding. Het NAS zelf vatte het 'Fimmenisme' op als een gevaarlijke vorm van revisionisme. De vakcentrale koesterde wantrouwen tegen Fimmen, omdat die eind 1923 onomwonden aan Sneevliet had meegedeeld dat het NAS moest verdwijnen door zich bij het NVV aan te sluiten.⁴⁷ Deze terughoudende opstelling werd door Wijnkoop weer uitgelegd als sektarisme en als sabotage van het eenheidsfront.⁴⁸

'Rechtse' partijleiding

De tegenwerking van het NAS, de 'verheerlijking' van Fimmen en de onderwaardering van de revolutionaire potentie van de Duitse arbeidersklasse door Wijnkoop en Van Ravesteyn stonden volgens de oppositie niet op zichzelf. Deze politieke fouten kwamen alle voort uit de 'rechtse' oriëntatie van de beide leiders. Dat de partijleiding dit predikaat verdiende, had Van Ravesteyn volgens de oppositie eind 1923 nog eens ten overvloede aangetoond toen hij juichend in *de Tribune* schreef over de aanstaande installatie van Ramsay MacDonald als premier van de eerste Labour-regering in Groot-Brittannië. 'Welke fanatieke dogmaticus of ingeroeste anti-parlementariër zou de geweldige betekenis van deze gebeurtenis durven loochenen, een gebeurtenis, die, zij 't ook op andere wijze, op ééne lijn te stellen zou zijn met wat reeds in November 1917 ... in Rusland is geschied?'⁴⁹ Dat Van Ravesteyn de parlementaire machtsovername van Labour als van dezelfde orde durfde te beschouwen als de bolsjewistische omwenteling in Rusland werd door de oppositie als ultieme heiligschennis beschouwd; het werd dan ook meteen aan Moskou doorgebriefd. Daarbij werd voorbijgegaan aan het feit dat Van Ravesteyn meer de effecten van deze gebeurtenissen op het oog had dan dat hij ze inhoudelijk aan elkaar gelijk stelde. Overigens liet Van Reesema, die voor de oppositie deze woorden van Van Ravesteyn

in het Duits overzette, in de vertaling het vraagteken weg.⁵⁰ Omdat het een retorische vraag was maakte dat weinig uit, maar het gaf de partijleiding de gelegenheid flink van leer te trekken tegen de tendentieuze vertalingen die de oppositie Moskou zou voorleggen. Het kwaad was voor haar echter al geschied: op het dertiende congres van de RCP voerde Manoeïlski Van Ravesteyns uitlatingen aan als bewijs voor het bestaan van een rechtervleugel in de Komintern. ‘Und hiergegen ist es notwendig, zu kämpfen,’ voegde hij eraan toe. Wijnkoop stuurde meteen een telegram naar Moskou met het verzoek om rectificatie; ‘kein hollaendische Communist hat jemals diesen oder derartigen von Feinden in Holland fabrizierten Idiotismus erklart’.⁵¹ Wat later, op het vijfde Komintern-congres in Moskou, nam Kreibich Van Ravesteyn in bescherming tegen de oppositie.⁵²

Door de partijleiding als ‘rechts’ te bestempelen trachtte de oppositie in te haken op de ontwikkelingen binnen de Komintern, waarbij enkele zogeheten ‘rechtse’ partijleiders het veld hadden moeten ruimen. Wijnkoop en Van Ravesteyn werden op één lijn geplaatst met de in 1921 reeds verdwenen Duitse partijvoorzitter Levi en de Franse partijsecretaris Ludovic Oscar Frossard.⁵³ Deze laatste, die sinds het oprichtingscongres van de PCF in Tours partijleider was, werd er door de linkse oppositie in de Franse sectie van beschuldigd Moskou tegen te werken. Begin 1923 trok hij zich terug vanwege het ‘extreme centralisme’ in de Komintern, nadat op aanwijzing van Moskou een nieuwe partijleiding was samengesteld. In de praktijk kwam het erop neer dat in de PCF ‘linksen’ als Rosmer, Souvarine en Albert Treint de macht overnamen.⁵⁴ Ook in de Noorse sectie leefde veel verzet tegen de centralistische neigingen van de Komintern-leiding: onder leiding van gematigde aanvoerders als Erling Falk en Martin Tranmeal brak in de herfst van 1923 de meerderheid van de Noorse Arbeiderspartij met Moskou.

Vanzelfsprekend identificeerden de tegenstanders van de CPH-leiding zich geheel met de oppositionele groeperingen in de Franse, Duitse en Noorse zusterpartijen. De Nederlandse fractievorming was ‘even noodzakelijk als die van de linkerzijde in Frankrijk, die Frossard; die van de linkerzijde in Noorwegen, die Falk heeft weggetrapt’.⁵⁵ Evenals dat in deze partijen het geval was geweest, hoopte de Nederlandse partijoppositie op Moskous steun bij het vervangen van Wijnkoop en Van Ravesteyn. Dat hun koppen moesten rollen, net als die van de ‘rechtse’ partijleiders elders, was voor haar een uitgemaakte zaak.

Moskou komt weer in actie

Aan het eind van 1923 boog het Sekretariat zich weer over de Nederlandse partijstrijd. Het stelde evenals in augustus weer een kleine commissie in die de nieuwe klachten van partijleiding en oppositie moest onderzoeken.⁵⁶ Het Sekretariat wees hiervoor de Italianen Umberto Terracini en Edmundo Peluso aan, en de Zwitser Alfred Stirner.⁵⁷ Deze laatste heette in werkelijkheid Edgar Woog (1898–1973). Omdat Woog een paar jaren in Mexico had gewoond, werd hij binnen de Komin-

tern ook 'der Mexikaner' genoemd. In Mexico had hij de communistische jongerenorganisatie opgericht, die hij in de zomer van 1921 op het tweede congres van de KJI in Moskou vertegenwoordigde. Ondanks zijn jeugdige leeftijd klom Woog snel in de hiërarchie van de Komintern. Eind 1922 koos het vierde wereldcongres hem in het EKKI; het vijfde congres wees hem in de zomer van 1924 tot lid van de IKK aan. Van dit machtige orgaan werd hij secretaris.

Met zijn benoeming eind 1923 tot lid van deze commissie ging Woog zich voor het eerst met de CPH bezighouden. Hij lijkt de Nederlandse sectie te hebben overgenomen uit de portefeuille van de langzaam uit beeld verdwijnende Radek: gedurende het jaar 1924 was Woog in de Komintern-top degene die verantwoordelijk was voor de CPH. Het eerste dat zijn commissie deed was zich verdiepen in de gebeurtenissen in Nederland na de uitspraak van het EKKI in juni 1923. Ze sprak met Sneevliet, die weer in Moskou was, en kreeg informatie van de partijleiding in Amsterdam.⁵⁸

Sneevliet, die zoals vermeld door de oppositie als haar vertegenwoordiger was aangewezen, beperkte zich niet tot gesprekken met de commissie-Woog. Hij stuurde een persoonlijke notitie aan Zinovjev, waarin hij om een 'radicaal ingrijpen' van het EKKI tegen de partijleiding vroeg.⁵⁹ Sneevliet deelde mee uit Nederland vernomen te hebben dat Wijnkoop had gezegd dat de Komintern buiten de Sovjet-Unie eigenlijk weinig meer voorstelde en dat de communisten zich op Fimmen moesten richten. Ook meldde hij het geringe vertrouwen van de leiding in de Duitse revolutie en briefde hij Van Ravesteyns uitspraak over het aan de macht komen van MacDonald over.

Kennelijk sprak Zinovjev over deze kwestie met EKKI-secretaris Kolarov. De Bulgaar, die deze functie sinds eind 1922 bekleedde, stuurde meteen een brief aan Wijnkoop waarin hij deze om opheldering vroeg.⁶⁰ De CPH-voorzitter antwoordde met een brief van elf kantjes, waarin hij alle oppositionele aantijgingen als leugens afdeed. Ten aanzien van de revolutie in Duitsland was Wijnkoop minder resoluut; hier zei hij rekening te houden met een periode van 'windstilte'. Wijnkoop verzekerde Kolarov verder dat de interne toestand in de CPH helemaal niet zo ernstig was. Zo er al problemen waren, dan werden die door de leugens rondstrooiende oppositie veroorzaakt. Wijnkoop deed een persoonlijk beroep op Kolarov, waarbij hij appelleerde aan de lange staat van dienst van deze tesnjak en zijn kennis van de Europese revolutionaire beweging vóór 1917. 'Es ist im Grunde genommen abscheulich, dass wir, eine der ältesten Parteien gegen eine derartige Verleumdung noch aufkommen müssen.' Of Kolarov zo positief oordeelde over de tribunisten is echter maar de vraag; als deelnemer aan de conferentie van Zimmerwald had hij zich al vroeg een indruk van de Nederlandse revolutionairen kunnen vormen.⁶¹

Escalatie partijconflict

Onduidelijk is of de commissie-Woog het Sekretariat heeft geadviseerd een nieuwe

Holländische Kommission in te stellen. Op de agenda van de voor eind april geplande zitting van de Erweiterte Exekutive, waaraan deze speciale commissies vaak verbonden werden, ontbrak de CPH.⁶² Eind februari besloot de Komintern-top echter toch met spoed zo'n commissie in het leven te roepen. Aanleiding was een heftige botsing tussen partijleiding en oppositie over de datum van het komende CPH-congres.

De escalatie hing samen met de plotselinge aankondiging van Wijnkoop dat het partijcongres eind maart zou worden gehouden, dus vóór het plenum van het EKKI en het vijfde wereldcongres van de Komintern.⁶³ Het partijcongres moest volgens Wijnkoop een resolutie aannemen waarin 'van het partijbestuur voor het vervolg wordt geëischt krachtig optreden tegen al degenen die voortaan daadwerkelijk discipline, organisatie, leiding, congresbesluit en wat dies meer zij, ik zeg daadwerkelijk met voeten treden'. Hij schreef over dit voornemen aan Knuttel een paar weken nadat in Moskou de partijconferentie van de RCP Trotski tot de orde had geroepen. Wijnkoop wilde van deze gelegenheid profiteren: zo'n resolutie waarin korte metten werden gemaakt met de Nederlandse partijoppositie, zo veronderstelde hij, 'lijkt toch vooral met het oog op het gebeurde in Rusland onmogelijk door de Executieve te kunnen worden afgewezen'.⁶⁴

De oppositie in de CPH rook meteen onraad. Zij maakte uit de vastgestelde datum op dat Wijnkoop van plan was op eigen houtje, zonder overleg met de Komintern, een beslissing te forceren. De partijvoorzitter zou met een harde uitspraak van het congres sterk staan tegenover Moskou en de opposanten buiten de deur kunnen zetten. Het oppositionele Comité eiste daarom dat het congres pas gehouden zou worden nadat de Erweiterte Exekutive een uitspraak had gedaan over de Hollandse kwestie.⁶⁵

Op dit moment greep Moskou in met de instelling van een nieuwe Holländische Kommission. Kolarov stuurde een telegram, waarin hij de vertegenwoordigers van de partijleiding en de oppositie verzocht naar de Russische hoofdstad te komen. Hieraan voegde hij toe: 'Parteikongress soll nicht vor Rueckkehr Delegierter abgehalten werden'.⁶⁶ Wijnkoop las hierin dat het congres niet uitgesteld behoefde te worden, wanneer de vertegenwoordigers maar op tijd terug waren. Overigens was het partijbestuur niet van zins het congres te verzetten, zelfs niet als Moskou erom vroeg. Aan Knuttel schreef Wijnkoop dat de partij zich moest uitspreken, maar 'intusschen mag op het komende Congres in zooverre niets onherroepelijk geschieden, dat het uitvoeren van wat het Congres beslist, nog onderworpen moet kunnen worden aan overleg met de Executieve'.⁶⁷

Wijnkoop hield dus voet bij stuk. Hoewel hij wellicht, in tegenstelling tot wat de oppositie meende, niet aankoerste op een scheuring, wilde hij in ieder geval wel een scherpe stellingname van het congres tegen de oppositie voordat de Exekutive bijeenkwam. Met een dergelijk voldongen feit zou hij tegenover de Komintern-leiding sterker staan. Wijnkoop was dan ook niet van plan zelf naar Moskou te gaan om de

Holländische Kommission bij te wonen. Enerzijds wilde hij in deze cruciale periode de partij niet alleen laten en de congresvoorbereiding uit handen geven; anderzijds wist hij natuurlijk dat hij in Moskou hoogstpersoonlijk richtlijnen van de Komintern voor het congres zou meekrijgen, waarmee zijn plan in duigen zou vallen. Wijnkoop wees daarop als vertegenwoordiger van de partijleiding Van Lakerveld aan, zijn trouwe volgeling die de oppositie in de CJB bestreed.

Van Lakerveld naar Moskou

De keuze voor Van Lakerveld was verrassend, gezien het feit dat hij met nog geen dertig jaar het jongste lid van het partijbestuur van de CPH was. De Kadet vermoedde dat bij de aanwijzing van Van Lakerveld meespeelde dat 'deze nogal contact had met figuren uit de jeugdbeweging, ook de Russische'.⁶⁸ Inderdaad kende de CJB-voorzitter twee leden van de Holländische Kommission, Sigi Bamatter en Woog, van het tweede congres van de KJI dat in de zomer van 1921 in Moskou was gehouden. Van Lakerveld noemde Woog 'een oude kennis van mij ... die ons niet zóó "anti-gezind" is'.⁶⁹ Bamatter (1892–1966) was evenals Woog afkomstig uit Zwitserland. Hij was betrokken bij de oprichting van de KJI en werkte tot 1925 voor haar Berlijnse bureau.⁷⁰ Met Bamatter zou de CPH later nog heel wat te stellen krijgen.

Naast de beide Zwitsers bestond de commissie verder uit Kolarov (voorzitter), Peluso (secretaris), Terracini, Kuusinen en de Duitser Max Hammer (1886–1970), niet te verwarren met zijn naamgenoot Arthur Hammer die twee jaar eerder op het NAS-congres in Arnhem was geweest. Max Hammer was in 1923 uit Duitsland naar Moskou gevlucht en maakte deel uit van het Vollzugsbüro van de RVI.⁷¹ Ten slotte was er in de commissie ook een plaats ingeruimd voor Radek. Kennelijk wilde men zijn deskundigheid niet missen. Het zou de laatste keer zijn dat hij wat met de CPH te maken had.⁷²

Van Lakerveld reisde via Berlijn naar Moskou. In de Duitse hoofdstad zocht hij Münzenberg op, die hem een aanbeveling voor Zinovjev meegaf. De leider van de IAH vroeg hierin de Komintern-voorzitter zich een paar minuten vrij te maken voor de Nederlandse vertegenwoordiger en 'sich persönlich für die gute und rasche Lösung der Konflikte in der Holländischen Kommunistischen Partei zu interessieren'.⁷³ In het conflict in de CPH stond Münzenberg aan de zijde van Wijnkoop. Even leek hij overstag te gaan, toen Sneevliet hem eind 1923 in Moskou had voorgehouden dat de CPH-leiding een gevaarlijke invloed in de Nederlandse sectie van de IAH uitoefende en dat hij beter het NAS te vriend kon houden. Kruyt, Münzenbergs nauwe medewerker bij de IAH in Berlijn en al jarenlang een gezworen medestander van Wijnkoop, wist te voorkomen dat zijn chef naar het andere kamp zou gaan. 'Het was Willi, die weet wat hy aan Jou, Fimmen, my ... heeft, by te brengen, dat S's [Sneevliets] inlichtingen uit iets anders voortkwamen dan bezorgdheid over de IAH', zo meldde hij aan Wijnkoop.⁷⁴

Vanuit Moskou hield Van Lakerveld Wijnkoop regelmatig op de hoogte. Zijn eer-

ste bericht was weinig bemoedigend. ‘Dit is zeker, er heerscht een zekere stemming tegen de partijleiding, dat heb ik wel aan eenige Genossen, met wie ik sprak kunnen merken, ook ten aanzien van Fimmen. De Saksische kwestie [dat wil zeggen de Duitse revolutie, Gv] speelt hier een rol in.’⁷⁵ Kennelijk hadden de gesprekken die Sneevliet de afgelopen tijd in Moskou in de Komintern-top had gevoerd hun uitwerking niet geheel gemist. Van Lakerveld poogde het negatieve beeld te corrigeren in gesprekken met leden van de Holländische Kommission. Het lukte hem niet Radek te pakken te krijgen, maar dat gaf niet echt, zo schreef hij Wijnkoop: ‘hij is echter momenteel niet de krachtensch. Het gaat om Kolarow en Zinofjev’.⁷⁶

Wat betreft de contacten in Moskou was de oppositie beter af dan de partijleiding. Dat kwam niet zozeer door De Kadt, die als officiële vertegenwoordiger voor de oppositie naar de Russische hoofdstad was gereisd, maar door Sneevliet.⁷⁷ Deze had Zinovjev en Boecharin gevraagd hem bij het overleg uit te nodigen.⁷⁸ Sneevliet werd door de Komintern-top als de werkelijke aanvoerder van de oppositie beschouwd. Door zijn werkzaamheden voor de Komintern sinds 1920 wist hij natuurlijk goed de weg in het apparaat. Met Kuusinen onderhield Sneevliet vriendschappelijke contacten, zo herinnerde De Kadt zich. De Fin was volgens hem ‘de eigenlijke vertrouwensman van de Russen, en hij had de positie die Radek bij de vorige commissie had gehad ... Ik wist nu wel dat alles afhing van Kuusinen, die zich misschien nog door Kolarof zou laten voorlichten en adviseren, maar die uiteindelijk zou beslissen, rekening houdend met de Russische fractiestrijd.’ Daarbij was het de vraag hoe Sneevliet bij de machthebbers in het Kremlin lag: ‘zag men hem als iemand die functionaris van de Internationale was geweest en die dus bruikbaar was, of waren zijn Trotsky-sympathieën voldoende bekend om hem onaanvaardbaar te maken voor de Zinovief-Boecharin-Stalin-groep?’⁷⁹

Tweede Holländische Kommission

Na de eerste sombere boodschap kon Van Lakerveld, toen de commissie eenmaal was begonnen, Wijnkoop wat geruststellen. Kolarov zou akkoord zijn gegaan met de vakbewegingstactiek, zoals het overhevelen van communisten uit de kleine NAS-bonden naar het NVV. Van Lakerveld waarschuwde Wijnkoop echter dat een samensmelting van NVV en NAS zeer gevoelig lag: ‘Over organ. [organisatorische] eenheid moet je hier je mond houden momenteel, ook als einddoel.’ Met name Lozovski zou daarvan niet gediend zijn. Met de CPH-opstelling ten aanzien van Fimmen zou de EKKI-secretaris eveneens instemmen. ‘Grondslag was Fimmen in de gaten houden, kritisch beantwoorden, uitbuiten en gebruiken.’⁸⁰

Ook over de positie van Wijnkoop en Van Ravesteyn stuurde Van Lakerveld bemoedigende mededelingen naar Amsterdam. De oppositie drong er bij monde van Sneevliet voortdurend op aan het vertrek van het tweetal maar, zo schreef Van Lakerveld: ‘gebeurt niet, tenminste Kolarof ging daar niet op in’. Ook Zinovjev stond niet onvriendelijk tegenover de partijleiding, zo was Van Lakerveld gebleken

toen hij eindelijk een paar ogenblikken op audiëntie kon bij de Komintern-voorzitter. 'Hij zeide niet alleen te gelooven wat Maring [Sneevliet, gv] zei en te gelooven dat onze inzichten niet ver van die der ЕККИ afweken, dat hij in Wijnkoop en Ravensteijn evenveel zoo niet meer, vertrouwen stelde als marxisten als in Maring.'⁸¹ Niettemin hamerde Van Lakerveld er bij Wijnkoop op om tijdens het komende congres de door de oppositie bestreden accumulatie van functies te beëindigen. Dit was geboden omdat ook de Komintern-leiders het wensten: 'Ze vinden de functies die jij en Ravenstein bekleeden teveel opgehoopt.'⁸²

Na een bijeenkomst van commissievoorzitter Kolarov en secretaris Peluso half maart met de vertegenwoordigers van de partijleiding en de oppositie bleek echter dat Van Lakerveld wat te optimistisch was geweest.⁸³ Een veeg teken was dat Kolarov bepaalde dat het СРН-congres moest worden uitgesteld. De ЕККИ-secretaris meende dat de vertegenwoordigers van de partij en de oppositie nooit op tijd in Nederland terug konden zijn. Datzelfde gold voor de gedelegeerden van het ЕККИ die Kolarov naar het partijcongres wilde sturen. Namens het Präsidium stelde Kolarov Wijnkoop per telegram ervan op de hoogte dat het congres was uitgesteld tot 12 april.⁸⁴ Met veel omhaal van woorden kondigde de partijvoorzitter in *de Tribune* het uitstel aan. Daarbij tekende hij aan dat 'de Executieve de beteekenis der ... georganiseerde oppositie tegen de Partij, naar qualiteit en quantiteit schijnt te overschatten'.⁸⁵

Een andere teleurstelling die Van Lakerveld te verwerken kreeg, was dat Kolarov terugkwam op zijn steun aan de vakbondspolitiek van de СРН. Dat zou zijn gebeurd onder invloed van Sneevliet; deze had met een partijscheuring bedreigd en erop gewezen dat met zijn aanstaande voorzitterschap van het NAS de mogelijkheid om deze vakcentrale onder communistische invloed te brengen zeer reëel was. Dit perspectief stond Zinovjev ook zeer aan, zo hoorde Van Lakerveld van hem. De Komintern-voorzitter 'helde naar standpunt NAS *trachten te veroveren*, wilde dat Sneevliet president zou worden'.⁸⁶ Dat impliceerde uiteraard een zelfstandig voortbestaan van het NAS.

Tijdens de eerste plenaire commissievergadering op 19 maart zag Van Lakerveld hoe de kaarten waren geschud. Tot zijn verbijstering kreeg de oppositie op vele punten gelijk, hoewel Kolarov opmerkte dat ze hier en daar overdreef en ook niet voldoende het belang van Fimmen inzag.⁸⁷ Aan die paar kritiekpunten tilden de oppositievertegenwoordigers niet al te zwaar. 'Als geheel zag dat er niet zo slecht uit en Sn. [eevliet] was er dan ook zeer mee ingenomen,' zo herinnerde De Kadt zich.⁸⁸ Van Lakerveld poogde het naderende onheil af te wenden en richtte zich direct tot Zinovjev. Hij schreef hem dat verschillende leden van de Holländische Kommission zich aan de zijde der oppositie hadden geschaard. 'Ich bitte Ihnen sehr, daran mit zu wirken, dass die Genossen Wijnkoop & Ravensteijn (unterstützt durch 5/6 der Parteimitglieder) als führende Genossen durch eine sehr scharfe und teils sehr unrichtige Kritik nicht unmöglich werden gemacht.'⁸⁹

Nieuwe uitspraak van Moskou

Ondanks het kromme Duits zal Zinovjev de bedoeling van de brief van Van Lakerveld wel hebben begrepen. Ingrijpen deed hij echter niet. Zonder er al te veel woorden aan vuil te maken nam het ЕККИ eind maart onder voorzitterschap van Zinovjev het oordeel van de Holländische Kommission over.⁹⁰

In dit oordeel werd de partijleiding opnieuw door de Komintern terechtgewezen. De uitspraak was een aaneenschakeling van kritische opmerkingen, zij het wederom gesteld in tamelijk diplomatieke bewoordingen. De leiding was verantwoordelijk voor de oppositionele fractievorming omdat ze haar geroyeerde tegenstanders niet in hun functies had hersteld (wat zoals reeds vermeld Radek volgens Wijnkoop destijds niet nodig had gevonden). Wat betreft de revolutionaire perspectieven in Duitsland karakteriseerde Moskou de opstelling van de partijleiding als 'sceptisch' en 'pessimistisch'. 'Zweifellos ist diese passive Haltung der hollaendischen Partei ein grosses Minus und das Exekutivkomitee kann nicht umhin, darin die Konsequenz einer gefaehrlichen Abweichung nach rechts zu erblicken.' Ook met betrekking tot de eenheidsfronttactiek was het ЕККИ niet enthousiast: de voorstellen aan de sociaal-democratie waren agitatorisch niet voldoende onder de massa's voorbereid.⁹¹

De grootste nederlaag leed de CPH-leiding op het vakbondsterrein. Wijnkoop had in zijn brief aan Kolarov nog geschreven: 'Eine "revolutionäre" Zentrale gibt es nach unsrer Meinung in Holland nicht. Das NAS ist *im Allgemeinen* gerade so opportunistisch wie jede andre Gewerkschaft.'⁹² Het ЕККИ kwam echter tot een geheel andere slotsom. Het noemde het NAS 'trotzdem ihr noch manche Maengel anhaften, eine revolutionaere Gewerkschaft ... Die K.P.H. muss mit allen Kraeften eine Staerkung und Steigerung der Kampffaehigkeit des N.A.S. unterstuetzen. Mit dem N.A.S. muss die Partei zur Kooperation kommen, um mit ihm gemeinschaftlich die Einheitsfronttaktik durchzufuehren.'⁹³ De organisatorische eenheid met het reformistische NVV had geen prioriteit; deze was pas mogelijk wanneer het NVV ook revolutionair zou zijn geworden. CPH en NAS moesten samen proberen door fractievorming dat laatste te bewerkstelligen. Expliciet vermeldde het ЕККИ in zijn brief dat de Groninger vakbondsresolutie van de CPH overeenkomstig deze nieuwe richtlijnen moest worden herzien.

Hoewel de Komintern zich voor de tweede keer achter de oppositie schaarde, wilde ze opnieuw niets weten van een vertrek van Wijnkoop en Van Ravesteyn. Deze oppositionele eis werd niet gehonoreerd, zoals Van Lakerveld had voorspeld. Wel stelde het ЕККИ voor de vele functies die het leidende tweetal bekleedde, over meer personen te verdelen. Verder kreeg de oppositie opdracht om zichzelf te ontbinden, maar haar leden moesten wel vertegenwoordigd worden in de partijleiding en in de redactie van *de Tribune*.

De strekking van het arrest van de Komintern was duidelijk. Het NAS – dat in de eerste uitspraak van het ЕККИ merkwaardig genoeg niet voorkwam – moest zelf-

standig blijven. Hierbij speelde zeker mee dat Moskou veronderstelde dat de vakcentrale vrijwel binnen handbereik van de RVI lag.⁹⁴ De tweede belangrijke uitkomst was dat de Komintern Wijnkoop en Van Ravesteyn niet wilde laten vallen en bleef aansturen op een vergelijk met de oppositie. In deze afweging zal ongetwijfeld het feit zijn verdisconteerd dat de partijleiding op een behoorlijke meerderheid in de CPN kon bogen. Het lijkt er zodoende op dat Moskou poogde het onderste uit de kan te halen: een CPN waarin de eenheid gehandhaafd bleef in combinatie met een in de communistische invloedssfeer gelegen, zelfstandig NAS. Dat deze doelstellingen niet volledig te verwezenlijken waren, zou de Komintern spoedig duidelijk worden. Van Ravesteyn en Wijnkoop waren niet van plan iets van hun macht aan de oppositie af te staan, noch de autonomie van het NAS te respecteren.

Duitse 'linksen'

Van Lakerveld had zijn uiterste best gedaan, maar hij had het toch moeten afleggen tegen de oppositie. Vanuit Moskou schreef hij aan Wijnkoop over zijn moeilijke positie. 'Ik voer hier een afgrijselijk zware strijd ... Mijn taak is hier onnoemelijk zwaar, temeer waar ik geheel op mezelf aangewezen ben, en met niemand overleggen kan.'⁹⁵ De jonge vertegenwoordiger van de partijleiding leek al bij voorbaat kansloos tegen de oudere Sneevliet, die het klappen van de zweepkende en over uitstekende contacten met de Komintern-top beschikte. Veel belangrijker dan leeftijd, ervaring en relaties was echter het feit dat Van Lakerveld en met hem Wijnkoop en Van Ravesteyn in de Komintern het politieke tij tegen hadden. Deze les had Van Lakerveld te horen gekregen van Zetkin, met wie hij ook had gesproken. De vooraanstaande Duitse communiste, die in haar partij in die tijd als 'rechts' te boek stond, had hem gelaten toevertrouwd: 'Alles is momenteel linksch, en ze onderzoeken half, als't rechtsch geldt.'⁹⁶

Van deze situatie had de oppositie gepoogd gebruik te maken. Ze schilderde de partijleiding af als 'rechts', een oordeel dat door het EKKI was overgenomen. Daarnaast legde Sneevliet verbindingsen met de leiders van de linkervleugel van de KPD, die in Moskou in hoog aanzien staande Fischer en Maslow. Hij was het weliswaar niet eens met hun afwijzing van Trotski, maar dat was geen belemmering voor samenwerking. Volgens De Kadt was een van de bindende elementen de wens tot een grotere onafhankelijkheid van Moskou, nadat eerst de 'linksen' met behulp van Zinovjev de macht in de verschillende partijen hadden overgenomen. 'De Duitse linksen waren zeer geïnteresseerd in de gang van zaken in Nederland en ze hadden de Hollandse oppositie hun steun toegezegd', aldus De Kadt. In Moskou sprak Sneevliet met hun vertegenwoordiger, Paul Schlecht.⁹⁷

Na afloop van de Holländische Kommission voerden de beide Nederlandse oppositievertegenwoordigers op weg naar huis in Berlijn persoonlijk overleg met Fischer en Maslow. Deze meenden dat het van groot belang was alle radicale groepen die eerder de Komintern hadden verlaten uit verzet tegen de Russische domi-

nantie, te bewegen weer toe te treden ter versterking van het linkse blok dat een grotere onafhankelijkheid van Moskou wilde. Sneevliet en De Kadt moesten proberen om Gorter hiertoe over te halen. De poging die De Kadt ondernam, liep overigens op niets uit. Verder beloofden Fischer en Maslow Schlecht als KPD-vertegenwoordiger naar het komende congres van de CPH te sturen.⁹⁸

Komintern-delegatie naar Amsterdam

Eind maart wees het Sekretariat van de Komintern Woog en de Sudeten-Duitser Kreibich als EKKI-vertegenwoordigers aan voor het partijcongres van de CPH, dat half april zou worden gehouden. Kreibich had enige tijd in het EKKI gezeten, in de periode dat Proost daarvan ook deel uitmaakte. Daarnaast stuurde de RVI Max Hammer als afgevaardigde naar Nederland. Het was de bedoeling dat hij minstens een maand – illegaal – zou blijven.⁹⁹ Het was voor het eerst dat de CPH op haar congres een officiële EKKI-delegatie mocht verwelkomen. Voor Wijnkoop zal dat geen onverdeeld genoegen zijn geweest. Zijn plan om het congres tot een krachtige uitspraak tegen de oppositie te verleiden was niet meer haalbaar na de uitspraak van de Komintern, laat staan wanneer enkele vertegenwoordigers van het EKKI ter plekke zouden toezien op de doorvoering van de besluiten.

Wonder boven wonder zou het voor Wijnkoop allemaal bijzonder meevallen. De leden van de Moskouse delegatie kwamen pas laat en niet tegelijkertijd in Nederland aan. Eerst arriveerde Hammer, twee dagen later gevolgd door Woog die, hoewel hij de jongste was, de leiding had. Kreibich kwam pas halverwege het congres opdagen. Het voordeel voor Wijnkoop was dat hij de afgevaardigden afzonderlijk kon spreken en niet meteen met een Moskovisch ‘blok’ werd geconfronteerd. Bovendien was Woog, de oude kennis van Van Lakerveld, de partijleiding niet slecht gezind. Tot ergernis van De Kadt had hij in de voorbereiding van het partijcongres niet apart met de oppositie gesproken.

Aan de vooravond van het congres waren de gemoederen flink opgelopen. Hammer had na aankomst contact opgenomen met de partijleiding, de oppositie en het NAS. Hij verbaasde zich over de scherpte van de tegenstellingen en de persoonlijke beschuldigingen die de strijdende partijen elkaar naar het hoofd slingerden.¹⁰⁰ Steen des aanstoots was onder andere het aantal oppositievertegenwoordigers dat de partijleiding op het congres wilde toestaan. Toen Wijnkoop tijdens een gezamenlijke bijeenkomst niet wilde ingaan op de eis van de oppositie, stapte deze op. Volgens Woog was De Kadt de aanstichter. Hij hekelde dit ondisciplinaire gedrag en bewerkstelligde een compromis. Zijn waardering voor de oppositie was er door dit incident niet groter op geworden.¹⁰¹

Partijcongres

Op zaterdag 12 april begon het congres van de CPH in de bovenzaal van Tivoli aan de Coolsingel in Rotterdam. Bovenaan op de agenda prijkte het schrijven van het

ΕΚΚΙ, dat Van Lakerveld uit Moskou had meegenomen. De brief was niet in *de Tribune* gepubliceerd, maar rondgestuurd aan de afdelingen. In een begeleidend, door Wijnkoop opgesteld briefje werd erop gewezen dat de afdelingen voor het congres afgevaardigden dienden aan te wijzen 'die natuurlyk de uitdrukking van de meerderheid der afdeeling moeten wezen, ten opzichte van dezen brief, gelyk ook door de executieve wordt gewenst'.¹⁰² Op deze wijze verzekerde de partijleiding zich van een grote meerderheid op het partijcongres, want de oppositie vormde slechts in enkele afdelingen de meerderheid. Wel waren de belangrijkste oppositieleiders aanwezig: Bouwman, De Kadt en Sneevliet.

Op het partijcongres was de verontwaardiging over de uitspraak van het ΕΚΚΙ groot. Verschillende gedelegeerden zeiden niet maar zo alle beslissingen van de Komintern te willen navolgen, ook al omdat hun was gebleken dat Moskou gebrekking op de hoogte was van de Nederlandse situatie.¹⁰³ Evenals in de zomer van 1923 reageerde Ceton zeer afwijzend. 'Het eerste wat spreker over dezen brief wil zeggen is dat hij zich heeft geschaamd over het schrijven der Executieve! Hij vroeg zich af, hoe het mogelijk was, dat een dergelijk orgaan als de Executieve is, zooiets kan schrijven.' De reden daarvoor zocht de partijsecretaris in de onbekendheid met de Nederlandse verhoudingen en in de verdraaide en valse informatie van de oppositie, die niet eens veroordeeld was door het ΕΚΚΙ. De brief wees Ceton van de hand, alhoewel hij inzag dat de partij weinig andere mogelijkheden restten. 'Als de Comintern het niet met ons eens is, dan kunnen wij twee dingen doen, óf uit de Internationale treden óf ons onderwerpen. Natuurlijk treden wij niet uit de Comintern. Maar de organisatie der oppositie moet verdwijnen.' Hij stelde voor bij het aanstaande wereldcongres in beroep te gaan.¹⁰⁴

Ook Van Lakerveld en Wijnkoop wuifden een groot deel van de kritiek van Moskou als onjuist weg. Uitermate verwonderlijk was dat de laatstgenoemde zich zei te verheugen over de uitspraak in de vakbewegingskwestie, 'de kern van de zaak'. Het ΕΚΚΙ zou namelijk 'de tactiek van anderen op' van de CPH juist vinden. Wel stonden er in de brief op dit punt 'eenige feitelijke onjuistheden'. De partijvoorzitter erkende dat men zich in de Komintern bij de na ampele discussies genomen beslissingen heeft neer te leggen. 'Maar dat wil natuurlijk niet zeggen, dat als Moskou iets zegt als een feit, wij nooit van ons leven iets anders mogen zeggen. En dat is nu de kwestie met de vraag of het N.A.S. revolutionair is of niet.'¹⁰⁵ De partijvoorzitter beantwoordde deze vraag niet meer zo uitgesproken ontkennend als kort daarvoor. Ondanks zijn ontwijkende, verhullende woorden was de strekking echter helder: het NAS was niet meer revolutionair. Over de eis van het ΕΚΚΙ dat de CPH het NAS moest steunen, zweeg hij.

Van Ravesteyn hield zich tijdens het congres rustig. Dit had niet zozeer een politieke als wel een persoonlijke reden. Hij was reeds enige tijd verliefd op het dienstmeisje van zijn gezin, de vele jaren jongere Petronella Punt. Ten tijde van het congres moest deze een riskante operatie ondergaan. 'Nooit in mijn leven heb ik

waarschijnlijk ellendiger weken doorgebracht dan in dat voorjaar van 1924', zo blikt Van Ravesteyn later op deze periode terug. Op het congres ontbrak hem alle lust tot spreken.¹⁰⁶

Het compromis

Het zal geen verbazing wekken dat de oppositie voor strikte gehoorzaamheid aan de Komintern pleitte. Door de confrontatie met een vijandige meerderheid lag hierin haar enige kans op succes. De Kadet verzette zich tegen de neiging de uitspraak van Moskou op een bepaalde wijze uit te leggen. 'Hier in Holland hebben wij niet het recht de Executieve te gaan interpreteren. Wij zeggen, niet uit blinde onderwerping, maar uit overtuiging, dat de Executieve het beste is wat er aan Komm. inzicht bestaat; wij hebben alleen de Executieve uit te voeren.'¹⁰⁷

Wanneer de afvaardiging van Moskou deze lijn ook had aangehouden, dan had de oppositie sterk gestaan. Tot ontsteltenis van De Kadet, die in zijn congresrede nog weer eens had aangedrongen op het heenzenden van Wijnkoop en Van Ravesteyn, had delegatieleider Woog zijn zinnen gezet op een compromis. Hij handelde hiermee overeenkomstig de uitspraak van het EKKI, maar zijn aanpak leek daarmee op gespannen voet te staan. Enerzijds paaide Woog Wijnkoop en Van Ravesteyn. In zijn congresrede zei hij de CPH als 'een der belangrijkste secties' van de Komintern te beschouwen, waarbij hij refereerde aan het feit dat ze een der oudste was. Bovendien hekelde de Zwitser op felle wijze de fractievorming van de oppositie. Haar circulaire noemde hij onder luid applaus een 'dolkstoot in de rug' van de partij – een opmerking waarvan Wijnkoops medestanders later dankbaar gebruikmaakten. Anderzijds spaarde Woog de partijleiding niet helemaal. Hoewel de brief van het EKKI volgens hem geen dictaat was, mocht er niet op worden afgedongen. Dit gold zeker ten aanzien van de vakbondskwestie: 'het (NAS) is een revolutionaire factor', aldus Woog, die hierin werd bijgevalen door RVI-vertegenwoordiger Hammer.¹⁰⁸

De contouren van het compromis werden zo zichtbaar: de partijleiding en de vakbondsoppositie (en daarmee het NAS) moesten nader tot elkaar worden gebracht – eventueel ten koste van de getalsmatig geringere oppositionele groep rond De Kadet. Voor zijn vriendelijke woorden aan het adres van de partijleiding vroeg Woog een prijs: Wijnkoop en de zijnen moesten het NAS als revolutionair beschouwen en deze vakcentrale daadwerkelijk ondersteunen, precies zoals het EKKI het wilde. Achter de schermen van het congres had Woog, met zijn vijfentwintig jaar bijna half zo oud als de leden van het driemanschap, hieraan een harde dober. Pogingen om de Groninger resolutie overeenkomstig Moskous wensen aan te passen vonden geen genade bij Wijnkoop, Ceton en Van Ravesteyn. 'Diese Genossen versuchten kramphaft, eine Form zu finden, die die organisatorische Einheit doch noch als eine der nächsten Aufgaben betrachtet', aldus Hammer in zijn verslag aan het *Vollzugsbüro* van de RVI.¹⁰⁹

Door het ingrijpen van de EKKI-delegatie kwam er toch een gemeenschappelijk-

ke resolutie op tafel. Hierin werd het NAS een vakcentrale ‘met een revolutionair karakter’ genoemd, wier ‘strijdbaarheid ... door de C.P.H. krachtig moet worden ondersteund’. Het NAS werd gevraagd de noodzaak van de communistische fractievorming in het NVV te erkennen en op dat punt samen te werken met de CPH.¹¹⁰ De organisatorische eenheid werd afhankelijk gemaakt van de ‘revolutionering’ van het NVV. Zo waren onder zware druk van de delegatie de aanwijzingen van de Komintern op vakbondsterrein in wat afgezwakte bewoordingen in de resolutie opgenomen: de partijleiding had bakzeil gehaald.¹¹¹ Hoewel deze bepalingen een kentering in het tot dan toe gevoerde beleid vormden, nam het congres de resolutie met algemene stemmen aan.

Tussen de congreszittingen door bereikten de gezanten van Moskou ook overeenstemming over de toelating van leden van de oppositie tot de leidende partij-instanties. Bouwman en Sneevliet traden toe tot het partijbestuur en – samen met NFT-penningmeester Brandsteder – tot de vakverenigingscommissie. Verder namen enkele oppositievertegenwoordigers zitting in de partijraad. Hiermee werden de eisen van het EKKI echter niet helemaal uitgevoerd. Moskou had ook gesteld dat de oppositie in de redactie van *de Tribune* zou worden opgenomen, maar daar wilde de partijleiding beslist niet aan. Wel kreeg Bouwman de leiding over de vakbewegingsrubriek. Ook aan de opdracht de vele functies van Wijnkoop en Van Ravesteyn over meer personen te spreiden werd stilletjes voorbijgegaan. Deze organisatorische afspraken aanvaardde het congres eveneens unaniem.

De partijleiding zegeviert

Ondanks de concessies die zij had moeten doen, trok de partijleiding in deze tweede krachtmeting met de oppositie weer aan het langste eind. Het driemanschap was enkele keren hard in aanvaring gekomen met de EKKI-delegatie, maar was er toch in geslaagd deze voor zich te winnen – zo blijkt uit de tamelijk positieve rapporten over de CPH die Woog en Kreibich voor de Komintern-leiding opstelden. Beiden hadden wel enige kritiek op Wijnkoop. De Nederlandse partijvoorzitter was niet flexibel, zo meende Woog, hetgeen de tegenstellingen in de partij zou vergroten. Ook Kreibich vond hem te autoritair. Feit was echter dat de meerderheid in de partij achter Wijnkoop stond. Op de oppositie hadden de beide EKKI-vertegenwoordigers veel meer aan te merken. Woog noemde Van Reesema een salonsocialist. De Kadt had zich door zijn ontactische gedrag ‘als ganz unbrauchbar erwiesen’. Van Bouwman had Woog echter een hoge dunk. ‘Er erinnerte mich lebhaft an Thaelmann aus der KPD.’ Sneevliet ontbeerde politieke scherpzinnigheid, meende de Zwitser, maar hij was wel ‘den geeigneten Mann die kommenden Gegensätze welche sich bei der Zusammenarbeit noch ergeben werden, nicht in offene Gegensätze ausarten zu lassen’.¹¹²

Wat de beide EKKI-gedelegeerden de oppositie hoogst kwalijk namen, was dat deze misleidende inlichtingen aan Moskou zou hebben verstrekt. Het verdonkere-

maande vraagteken van Van Ravesteyn fungeerde hierbij als corpus delicti. Volgens Kreibich klopte er van de beschuldigingen niet veel. 'Ich meine, dass man gegenüber oppositioneller Berichterstattung künftighin vorsichtig sein und solche Berichte erst die Gegenseite zur Änderung vorlegen sollte, bevor man der Partei aufgrund solcher Berichte Ausstellungen macht.' Ook Woog nam de partijleiding in bescherming en meende dat Moskou niet goed op de hoogte was van de toestand in de CPH. 'Tatsache ist, dass wir in der Exekutive ziemlich einseitig ueber die Verhaelt-nisse in der KPH informiert waren.' Op het partijcongres had Woog de hand al in eigen boezem gestoken: 'Wij van de Commintern geven toe, dat de verbinding met Holland nauwer moet worden.'¹¹³

De partijleiding liet zich dit buitenkansje niet ontgaan. Dat de contacten met Moskou te wensen overgelaten hadden, lag zeker niet alleen aan de Nederlandse sectie maar vooral aan de Komintern-leiding zelf. Die had verzuimd zich goed op de hoogte te stellen van de CPH, zo schreef Van Ravesteyn: 'zij kende niet voldoende de partij, die ... precies, zooals de Russische Partij, ons aller voorbeeld, er in een langen, taaien strijd van 15 jaar in geslaagd is, uit de arbeiders een staalharde kern van overtuigde communisten te vormen'.¹¹⁴

Het driemanschap beschouwde het compromis als een regelrechte overwinning. *De Tribune* roemde het partijcongres als 'één demonstratie ... tegen de discipline-breuk der oppositie'. Knuttel schreef opgetogen 'dat de partijleiding thans weer ten volle baas in eigen huis is'. Van Ravesteyn trachtte de nederlaag die op vakbondsterrein was geleden te verdoezelen door de verschillen tussen de vakbondsresolutie van Groningen van 1921 en die van Rotterdam weg te moffelen.¹¹⁵ De uitkomsten werden ook internationaal uitgebuit. In een artikel in *Inprekorr* juichte de Nederlandse correspondent van dit blad, Gerard van het Reve, triomfantelijk over de nederlaag van de oppositie. Daarbij ging hij zo ver te stellen dat de brief van het EKKI geen principiële verschillen met de CPH bevatte. Verder werd het NAS als een onbeduidende vakcentrale in de hoek gezet. Van het Reve zou het artikel na overleg met Wijnkoop hebben gepubliceerd.¹¹⁶

Breuk in de oppositie

De oppositie was zeer teleurgesteld over het optreden van de Komintern-delegatie. De Kadt klaagde er bij Moskou over dat Kreibich en Woog zich door Wijnkoop en Van Ravesteyn hadden laten inpakken. Vanwege het taalprobleem hadden zij lang niet alles op het congres kunnen volgen. Over de jeugdige Zwitser was De Kadt in het geheel niet te spreken; deze was in Moskou 'kraft seiner persönlichen Freundschaft mit Lakerfeld, der Opposition gegenüber fast feindlich gestimmt'.¹¹⁷ Ook Sneevliet en andere vakbondsleiders waren ontevreden over het 'zwakke' optreden van Woog.¹¹⁸ KPD-vertegenwoordiger Schlecht, die op het congres in Rotterdam aanwezig was geweest, viel hen bij. Hij stelde Zinovjev voor 'sehr scharf die Kontrolle über die holländische Partei durchzuführen'.¹¹⁹ Sneevliet en de zijnen dachten

ook in deze richting: om het compromis tussen partijleiding en oppositie te laten slagen, moest volgens hen Hammer voorlopig in Nederland blijven.

Anders dan Sneevliet, Bouwman en de andere leden van de vakbondsoppositie accepteerde De Kadt het vergelijk niet. Hij was de grootste verliezer: de ЕККI-delegatie had er niet over gepiekerd in te gaan op zijn eis dat Wijnkoop en Van Ravesteyn zouden plaatsmaken voor de oppositie. Een dergelijk optreden zou linea recta tot een partijsplitsing hebben geleid, zo constateerde Hammer terecht.¹²⁰ In een uitvoerige brief liet De Kadt het ЕККI weten dat het 'schijncompromis' voor hem onaanvaardbaar was: het zou ertoe leiden dat de СРН zich verder in 'rechtse' richting zou ontwikkelen.¹²¹

Een breuk tussen De Kadt en Sneevliet was nu onvermijdelijk. КРД-vertegenwoordiger Schlecht had nog gepoogd te bemiddelen tussen de beide delen van de partijoppositie, maar tevergeefs.¹²² De Kadt nam het Sneevliet zeer kwalijk dat deze het met Wijnkoop op een akkoordje had gegooid. Hun 'verbroedering' achtte hij een groot gevaar voor het NAS, waarvan Sneevliet op het punt stond voorzitter te worden. 'In Rotterdam heeft hij zich aan Wijnkoop onderworpen. We moeten nu precies weten wat we aan hem hebben', aldus De Kadt. Hij zei te vrezen voor de zelfstandigheid van het NAS en wilde dat de vakcentrale de samenwerking met de СРН opgaf.¹²³

Ondanks hun politieke samenwerking was de persoonlijke relatie tussen De Kadt en Sneevliet nooit hartelijk geweest. Dit bleek vooral toen ze samen in het Komintern-hotel Lux in Moskou zaten. 'Echt contact hadden we niet. Hij vond me vermoedelijk te koud en te gesloten en vooral te weinig bewonderend,' veronderstelde De Kadt. Hij beschouwde Sneevliet weliswaar als de 'enige figuur van formaat' in de СРН, maar vond hem ook ijdel en een poseur.¹²⁴ Tussen de beide voor mannen van de partijoppositie kwam het na de breuk niet meer goed.

Oprichting БКСП

Op 11 mei kwamen De Kadt en zijn medestanders bijeen in Haarlem. Zij besloten over te gaan tot de vorming van de Bond van Kommunistische Strijd- en Propagandaclubs (БКСП). Het doel was het communisme 'in de geest van Lenin' uit te dragen en het 'schijn-radicalisme' en 'reformisme' van de СРН te bestrijden. Alhoewel De Kadt openlijk verklaarde dat Moskou zelf mede schuld droeg voor de afsplitsing, stelde de nieuwe partij zich nadrukkelijk achter de Komintern op.¹²⁵ Hammer waarschuwde de dissidenten echter dat deze stap beslist niet de zegen van Moskou zou hebben. Volgens de RVI-vertegenwoordiger zou de БКСП ongeveer 100 à 120 aanhangers tellen. Onder hen waren vooral 'democratische' tegenstanders van het driemanschap maar niet alle: Van Reesema bijvoorbeeld ging niet met De Kadt mee. In navolging van haar voormannen Sneevliet en Bouwman bleef de vakbondsoppositie grotendeels in de СРН.¹²⁶

Een week later maakte ook de oppositie in de СЖВ zich los. Zij was verbolgen over het feit dat de КЖИ in Moskou wel Van Lakerveld had gehoord, maar niet háár

zaakwaarnemer De Kadt. Toen onderhandelingen met het hoofdbestuur van de CJB om de oppositie meer invloed te verschaffen op niets waren uitgelopen, ging deze laatste over tot de oprichting van de Bond van Jonge Communisten (BJC). De Bond, die zo'n 60 leden telde, beschouwde zich als de jongerenorganisatie van de BKSP.¹²⁷

Het partijbestuur van de CPH meende naar aanleiding van de oprichting van de BKSP dat De Kadt en zijn aanhangers zich buiten de partij hadden geplaatst. Het vond dat deze kwestie in Moskou besproken moest worden. Hammer was het daarmee eens. Hij keerde zich tegen het verzoek van Bouwman, Sneevliet en Van Reesema aan het EKKI om geduld te oefenen met De Kadt en hem ervan te overtuigen dat hij weer terug moest keren tot de CPH. Het drietal vreesde dat de BKSP hun in het NAS veel problemen kon bezorgen.¹²⁸

Dat De Kadt opstapte, vond de inmiddels weer in Moskou verblijvende Woog best. 'Also De Kadt spaltet ab. Nun das war zu erwarten und auch (das ist meine persöhnliche Meinung), zu erwünschen.' Hammer moest De Kadt zeker niet tegenhouden, zo schreef Woog hem.¹²⁹ Sneevliet kreeg te horen dat het uitgesloten was dat het EKKI zich tot De Kadt zou wenden. 'Es werden gar nicht so viele Wochen vergehen', aldus Woog, 'so wird er bereits anfangen, über die III. Internationale und gegen die "Moskauer Diktatur" zu schimpfen.'¹³⁰ De Zwitser bewees hiermee een vooruitziende blik te hebben.

Roland Holst

Moskou kon De Kadt missen als kiespijn. De in de CPH weinig populaire oppositieleider was geen reëel gevaar: de ruim honderd partijleden die hij achter zich had verzameld, waren nog overkomelijk als prijs voor de eenheid.¹³¹ Veel ernstiger was het dat Roland Holst zich achter de scheurmaker opstelde. Hoewel zij niet meer in het voorste gelid van de partij stond, was haar reputatie nog altijd zeer groot, zeker internationaal. In juni 1924 brak zij met de CPH en trad ze toe tot de BKSP. Op het moment dat in Moskou het vijfde wereldcongres van de Komintern bijeen was, raakte haar opstappen bekend, iets wat Ceton tevergeefs had geprobeerd te voorkomen.¹³²

Roland Holsts vertrek kwam niet uit de lucht vallen; ongetwijfeld zal haar harde botsing met Van Ravesteyn een klein jaar daarvoor van invloed zijn geweest. Dit conflict kwam voort uit de veranderende visie van Roland Holst op het marxisme. Naast de materiële voorwaarden voor de verwezenlijking van het communisme ging ze meer de psychologische en ethische eigenschappen van het proletariaat benadrukken die deze klasse ontvankelijk zouden maken voor het communistische ideaal. Hierbij doelde ze op kenmerken als saamhorigheid, kameraadschap en offervaardigheid – deugden, met andere woorden, die ze niet in de naar haar mening kille, niet-bezielde en dogmatische CPH vond. De armzalige toestand waarin de partij verkeerde leidde ertoe 'dat óók de communistische arbeider in Holland zijne aspiraties uit de gevoels-sfeer en de sfeer der verbeelding, niet in, maar enkel

buiten de partij kan bevredigen'. Dat gold in ieder geval voor Roland Holst zelf: haar behoefte aan warmte en idealisme, aan het heilig vuur kortom, bracht haar ertoe in het voorjaar van 1923 in het geheim lid te worden van het Religieus-Socialistisch Verbond (RSV).¹³³

De wat aanmatigende aanklacht van Roland Holst tegen het bedenkelijke morele niveau van de CPH leidde tot een vernietigende reactie van Van Ravesteyn. De partij-ideoloog kookte van woede en voer in *de Communistische Gids* fel uit tegen de 'grootte idealiste'. Op laatdunkende wijze beschuldigde hij Roland Holst ervan geheel buiten de werkelijkheid te staan. Zij zou de bourgeoisie in de kaart spelen door lucht te geven aan 'haar gevoelens van minachting en geringschatting voor het geploeter en gezwoeg van mannen als haar Hollandsche partijgenooten, een Wijnkoop, een Ceton' – en Van Ravesteyn zelf natuurlijk.¹³⁴ Roland Holst negeerde deze scheldkanonnade, maar het incident zal hebben meegespeeld bij haar besluit over te stappen naar de BKSP. Als belangrijkste motief noemde ze echter de volkomen mislukking van het compromis van het partijcongres. Ze had eigenlijk niet anders verwacht, omdat Wijnkoop en Van Ravesteyn alles saboteerden wat hun macht kon beknotten.

Roland Holst kreeg van de CPH een fikse schop na. *Tribune*-redacteur Romein schreef een zeer neerbuigend hoofdartikel over de gewezen geldschieder van het partijblad.¹³⁵ Vanzelfsprekend haalde De Kadet Roland Holst met voldoening in. Met haar kreeg zijn partijtje niet alleen een boegbeeld van internationale allure, maar ook wat meer financiële armslag: in plaats van *de Tribune* steunde Roland Holst nu *de Kommunist*, het orgaan van de BKSP. Zij besepte terdege dat zij Moskou met dit alles voor het hoofd stootte, maar het kon haar niet veel meer schelen. De Komintern 'heeft niet meer het oude prestige – ook voor mij niet meer – en het lijkt mij geen onoverkomelijk iets, er een poosje uit te zijn', zo schreef zij Sneevliet.¹³⁶ Moskou oordeelde daar echter anders over. De Komintern-leiding was van de stap van Roland Holst op de hoogte gesteld door Manuel en zou diverse pogingen ondernemen om haar weer voor zich te winnen.¹³⁷

De vakbondsoppositie roert zich weer

Dat het compromis tot het vertrek van De Kadet zou leiden, leek door Moskou te zijn ingecalculeerd. Dat Roland Holst zich bij hem zou voegen, was een flinke tegenvaller. Maar dat het akkoord tussen Wijnkoop en Sneevliet geen stand zou houden, was pas echt een streep door de rekening van de Komintern. Een paar weken na het partijcongres bleek al dat én het organisatorische én het vakbondsonderdeel van het akkoord moeilijk uit te voeren vielen, door tegenwerking van zowel het NAS als de partijleiding.

In het NAS hadden velen moeite met het feit dat de beide voormannen Sneevliet en Bouwman, de één kandidaat-voorzitter van de vakcentrale en de ander tweede voorzitter en daarnaast voorzitter van de NFT, in het partijbestuur van de CPH zit-

ting hadden genomen. Deze personele unie zou de zelfstandigheid van het NAS ondermijnen. Zoals reeds vermeld poogde De Kadet dit vuurtje aan te wakkeren. Om zijn verkiezing niet in gevaar te brengen besloot Sneevliet zijn zetel in het partijbestuur niet in te nemen. Begin mei werd hij bij enkele kandidaatstelling tot (gesalarieerd) voorzitter van het NAS verkozen, een functie die hij tot 1940 zou vervullen. Ook Bouwman zag van het partijbestuurslidmaatschap af. Beiden bleven wel lid van de vakbondscommissie van de CPH.¹³⁸ Zij drongen erop aan dat hun plaatsen in het partijbestuur door twee andere oppositievertegenwoordigers zouden worden bezet, maar Wijnkoop maakte daarmee geen haast. Pas op de eerstvolgende zitting van de partijraad in september zou dit volgens hem aan de orde kunnen komen. Waarschijnlijk vreesde Wijnkoop dat zijn aartsvijand Van Reesema namens de oppositie zijn opwachting zou maken.

In Moskou zat Woog zich te verbijten toen hij de eerste barsten in zijn moeizaam gesmede compromis zag komen. De Zwitser werd op de hoogte gehouden door Hammer, maar spelde zelf ook *de Tribune*. Met klem schreef hij aan Wijnkoop: 'Sie muessen desshalb alles tun um Sneevliet und Baumann zu *unterstuetzen* und damit De Kadet endgueltig zu erledigen.' Woog wilde dat de twee in het CPH-bestuur zo snel mogelijk werden vervangen door geestverwanten. Ook was hij het eens met hun verzoek dat een vertegenwoordiger van de 'oude' oppositie naar Moskou moest komen, iets wat Wijnkoop eveneens van de hand had gewezen.¹³⁹ Bovendien verheelde Woog zijn ergernis niet over de overduidelijke overwinningsoes waarin de partijleiding zou verkeren, zoals was gebleken uit het artikel van Van het Reve in *Inprekorr*.¹⁴⁰

Niet alleen liep het organisatorische deel van het compromis spaak, ook de uitvoering van de vakbondsafspraken stokte – en dat terwijl de NAS-leiding zich hierover gematigd positief had getoond. Het bestuur van de vakcentrale verklaarde in de uitspraak van het CPH-congres een basis te zien voor de beëindiging van de vijandelijke verstandhouding, alhoewel het de zelfstandigheid van het NAS bleef benadrukken en ook reserves hield ten aanzien van de fractievorming.¹⁴¹ Woog had de problemen al zien aankomen. Aan zijn vriend Van Lakerveld liet hij weten: 'Die Hauptsache ist, dass ihr jetzt den NAS-leuten helft und ihnen in keinerlei Weise Schwierigkeiten macht. Auch in der persoehnlichen Behandlung der Gen. Baumann und Sneevliet und Brandstaedter muesst ihr mit mehr Takt vorgehen sonst geht die ganze Geschichte wieder zum Teufel.'¹⁴²

De sombere verwachtingen van de Zwitserse Komintern-medewerker werden spoedig bewaarheid. In een brief aan het EKKI spraken de vroegere leiders van de vakbondsoppositie er hun twijfel over uit of de partijleiding de vakbondsresolutie wel loyaal wilde uitvoeren. Er hadden zich reeds diverse incidenten voorgedaan, bijvoorbeeld met betrekking tot de kleine NAS-bond voor Limburgse mijnwerkers, die het NAS wilde uitbouwen maar waarvan Wijnkoop vond dat deze beter in het NVV kon opgaan, en met de publicatie in *de Tribune* van een aanval van Fimmen op het NAS.¹⁴³

Aan de andere kant waren ook de communisten in het NAS niet echt toeschietelijk bij de uitvoering van het compromis. Volgens Hammer was het moeilijk hen van de noodzaak van het communistische fractiewerk in het NVV te overtuigen: ze zouden maar al te graag de linkse leden van het NVV verleiden tot het NAS-lidmaatschap. De RVI-vertegenwoordiger in Nederland verzocht zijn baas Lozovski namens het Vollzugsbüro aan het NAS te schrijven dat de RVI het met de Rotterdamse resolutie eens was ‘und dass du wünscht, dass in Holland in der Richtung gearbeitet wird, dass in den reformistischen Verbänden die Opposition verstärkt, erweitert und Fraktionsarbeit gemeinsam mit den Kommunisten und dem N.A.S. geleistet werden muss und die Taktik einzelne Mitglieder aus den reformistischen Verbänden falsch ist’.¹⁴⁴ Hammer dacht dat zo’n brief van Lozovski zijn werk in Nederland zou vergemakkelijken.

De RVI-vertegenwoordiger zat inmiddels al langer dan een maand in Amsterdam, zonder wat van het Vollzugsbüro te horen. Hij vroeg aan Lozovski permissie om in verband met het komende congres van de Komintern en de RVI naar Moskou te reizen, zodat hij bij de behandeling van de ‘Hollandse kwestie’ aanwezig zou kunnen zijn.¹⁴⁵ De oppositionelen rond Sneevliet wilden echter dat Hammer voorlopig in Nederland zou blijven. Dat het in de CPH nog niet tot een uitbarsting was gekomen, was volgens hen aan zijn aanwezigheid te danken. Zij vroegen Moskou Hammer nog een maand of zes in Nederland te stationeren en hem ook een mandaat van de Komintern te geven.¹⁴⁶ Hammer zou begin juni echter toch naar de Russische hoofdstad afreizen.

Beginnende verdeeldheid in het Wijnkoop-kamp

Al met al keerde kort na het partijcongres van april 1924 de oude vertrouwde toestand weer terug in de CPH. De getroebleerde verhouding tussen partijleiding en NAS; het bruuskere van de voormalige oppositie; het klagen van Wijnkoops tegenstanders bij de Komintern – het leek of er geen compromis tot stand was gebracht. In Moskou bekwam Woog de twijfel of zijn handelwijze op het congres wel juist was geweest. De gespannen situatie schreef hij in tegenstelling tot wat hij in Rotterdam had gezegd nu geheel op het conto van de partijleiding. Deze zou haar oude, onverzoenlijke politiek weer voortzetten. Aan Manuel schreef Woog: ‘Wenn Ihr nicht versteht, dass gerade jetzt, wo sich die De Kadet Leute davon machen, es notwendig ist, dass Ihr alles unternimmt um die guten Elemente aus dem NAS zu gewinnen, so fange ich wirklich an daran zu zweifeln ob es von mir klug war so gegen die Opposition aufzutreten, wie ich dies auf Euerem Parteitage getan habe.’¹⁴⁷

Deze kritiek van Woog op de partijleiding viel op vruchtbare bodem. De starre opstelling van Wijnkoop was het partijbestuurslid Manuel inmiddels ook gaan storen. Hij behoorde tot de groep van nauwe medestanders van de partijvoorzitter, die hem destijds de belangrijke post van secretaris van de vakverenigingscommissie had toevertrouwd. Manuel was bovendien niet het enige prominente lid in het

Wijnkoop-kamp die zijn bekomst van Wijnkoop kreeg: De Visser, die eveneens in het partijbestuur zat, begon zich ook wat van Wijnkoop los te maken. Manuel schreef aan Woog dat tussen Sneevliet en Wijnkoop een enorm wantrouwen bestond. ‘Gen. de Visser und ich, wir stecken dazwischen, wenn in der Gewerkschaftskommission die zwei Rivalen auf einander stossen.’¹⁴⁸ Hij vond dat Wijnkoop veel te weinig begrip toonde voor het feit dat Sneevliet als NAS-voorzitter zeer behoedzaam moest opereren. Manuel zelf ging dat beter af: hij kon zich nu voorstellen dat Sneevliet niet akkoord kon gaan met de opheffing van ‘lilliputter-bonden’ van het NAS – iets wat hijzelf een half jaar eerder had bepleit. Overigens wilde Manuel het NAS ook voor de communistische zaak gebruiken, maar dan op tactischer wijze dan Wijnkoop.

De eerste scheuren in de partijleiding waren ook Hammer niet ontgaan. Hij liet Woog weten ‘dass in der holländischen Partei eine gewisse Verschiebung der Richtungen oder Strömungen vor sich geht’. Manuel en De Visser zouden volgens hem serieus pogen de Rotterdamse vakbondsresolutie uit te voeren en het NAS niet voor het hoofd te stoten, terwijl hij bij Wijnkoop, Ceton en Brommert de indruk had ‘dass sie immer noch starkes Misstrauen haben und nur der Form halber schliesslich für die Zusammenarbeit sind’.¹⁴⁹

Evenals Woog in Moskou weet Hammer in Nederland de malaise aan de partijleiding. Dat in de door Wijnkoop aangevoerde meerderheid in de partij hier en daar tegenweer werd geboden aan het Deventer driemanschap, werd door beide Komintern-functionarissen toegejuicht. Hammer en Manuel hadden onderling overleg over de problemen. De laatste schreef aan Woog dat de RVI-man met hem in Moskou het een en ander persoonlijk zou bespreken. Ook De Visser, die eveneens naar de Sovjet-hoofdstad zou afreizen, zou dat doen.

Terughoudendheid in Moskou

Opnieuw had de Komintern zich niet door de oppositie laten verleiden. Ondanks de scherpe vermaning van de ‘rechtse’ partijleiding – de tweede op rij – bleven Wijnkoop en Van Ravesteyn in het zadel. Dit is opvallend, want de Komintern schoof in deze periode naar links op, waardoor in enkele partijen als ‘rechts’ te boek staande leiders het loodje legden. De reden voor het aanblijven van het Nederlandse duo lijkt niettemin duidelijk: Moskou wilde een scheuring voorkomen. De Komintern wist dat het grootste deel van de aanhang de ‘mannen van Deventer’ zou steunen. Hun val zou derhalve een zware slag toebrengen aan de kleine Nederlandse sectie.

De oppositie was zich ervan bewust dat Wijnkoop over een groot prestige in de partij beschikte. De Kadet zag dat ook in. ‘Alleen als er tegenover die autoriteit de autoriteit van de Internationale geplaatst werd, zou er misschien iets in de harde hoofden van de Wp.[Wijnkoop]-sectariërs doordringen. En dan was het nog nodig dat de Internationale zich duidelijk uitsprak voor een figuur als Sn.[eevliet], die een

zeker gezag had. Ik had alleen gezag bij een handjevol denkende mensen, zo luidde zijn analyse achteraf.¹⁵⁰ Het was precies om die reden dat Woog aanstuurde op een breuk in de oppositie. De geringe aanhang van De Kadt werd opgeofferd aan de eenheid tussen de partijleiding en Sneevliet met achter hem het NAS: de BKSP was de tol die hiervoor moest worden betaald.

Woog lichtte zijn handelwijze op het Rotterdamse congres later toe aan Hammer. Volgens hem waren er zowel in de partijleiding als in de oppositie twee stromingen te onderscheiden. In de groep-Wijnkoop waren naast de 'oude leiders' (Wijnkoop zelf, Van Ravesteyn en Ceton) ook 'jongere elementen' te vinden, zoals Manuel en Van Lakerveld. De oppositie bestond uit een Moskougetrouw deel dat zich in zijn politieke opstelling vooral door het NAS-belang liet leiden, en een potentieel anti-Komintern-gezind groepje rond De Kadt. Doordat Moskou in het conflict eigenlijk nooit nadrukkelijk één kant had gekozen was de partij gedesoriënteerd geraakt, aldus Woog; daarom 'musste man (das ist wenigstens meine Meinung) einer Seite zum Siege verhelfen und die andere Seite Schlagen'. Bij zijn beslissing had hij zich door het volgende laten leiden: 'Die besten Elemente in der KPH d.h. die Leute, welche die zu grosse Starrköpfigkeit Wynkoops anerkennen und für eine aufrichtige Zusammenarbeit mit dem N.A.S. sind, hatten sich vor der Gefahr, dass Moskau die Opposition unterstützen würde, *volkommen* mit Wynkoop solidarisiert und zwar in einem solchem Masse, dass nicht daran zu denken war diese Elemente mit den guten Leuten aus der Opposition gegen die Hartköpfigen beiderseits, zu verbinden. Aber gerade dieses letztere ist für uns sehr wichtig und notwendig, wenn Wynkoop seine Eigensinnigkeit nicht aufgibt.'¹⁵¹ Om te voorkomen dat deze voor Moskou meest interessante groep zou afhaken, had Woog uiteindelijk voor de partijleiding gekozen. Het is daarbij niet duidelijk of hij op eigen gezag handelde, of volgens nauw omschreven instructies van de Komintern-leiding. Dat laatste lijkt niet waarschijnlijk gezien de eerdere uitspraken van Moskou, die altijd meer in het voordeel van de oppositie waren.

Het door Woog afgedwongen compromis hield niet lang stand. Met hun reserves tegenover een zelfstandig NAS en hun onwil de besluiten van Moskou uit te voeren, joegen Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton de voormalige vakbondsoppositie op de kast. Zoals te verwachten was, gaf Wijnkoop zijn eigenzinnigheid niet op. Tot Woogs vreugde kregen enkele wat meer op het tweede plan staande aanhangers van het driemanschap, de door de Komintern-vertegenwoordiger gesignaleerde 'jongere, beste elementen' als bijvoorbeeld Manuel, genoeg van dit machtsspel. Deze ontrouw in het gevolg van de partijleiding betekende het begin van haar ondergang. Met deze groeiende kring van afvalligen zou Moskou een bondgenootschap smeden en de samenwerking zoeken met de vakbondsoppositie, wat uiteindelijk zou uitmonden in de val van Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton. Hun zege in Rotterdam bleek zo een pyrrusoverwinning.